

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 20 (751)

SPAUDOS
RADIO IR
TELEVIZIJOS
REMIMO
FONDAS

SVAJONIŲ LIETUVA

Leonas Milčius

*Svajonių Lietuva, kur tu esi,
Ar dar gyva širdis tavoj krūtinėj?
Ar dar šilta, dar plaka ji,
O gal atšalusį nutilus?*

*Žadėjai motina visiems meilinga būti,
Visus vaikus mylėt, vienodai glausti,
Kad jie nebūtų skriaudžiami ir nusiminę,
Galėtų ažuolais ir liepomis gimtinei augti.*

*Žadėjai tu, žadėjom mes būt vieno kraujo,
Viena kalba, viena lemtim sujungti amžiams,
Atversti puslapį į ateitį garbingą, naują,
Būt sūnumis, kurie už laisvę kovai veržias.*

*Svajojome, kad tavo pamatuose teisingumas,
Bus meilė, pagarba ir išmintis,
Kuri neleis užgimt puikybei, melui ir godumui,
Neleis vieniems klestėt, kitiems skurde numirt.*

*Dvi jėgos vedė mus už rankų,
Dvi jėgos rodė kelią ir gaivino viltimi:
Atgimusi tauta, tautos šaltinį brangų
Mes jautėme šalia, jis buvo su mumis.*

*Ir buvo dar daugiau, Dangaus palaima buvo,
Bažnyčių, Kryžių žemė, jų dvasia...
Tikėjimo šviesa, kaip ryto saulė sruvo,
Ji buvo su mumis kas žingsnyje šalia.*

*Mesėjome ir nešėm Sesės, Brolio vardą
Gražiausiam Baltijos kely ir šalto Sausio
naktį.
Iškėlę Trispalvę, ne seno keršto kardą,
Už būsimą gyvenimą, vaikų, anūkų ateitį.*

Plazdėk, Lietuvos vėliava. Leono Milčiaus nuotr.

*Mesėjome keliu, ne šunkeliais kreivais,
Tiktai kai kas pasuko ir į juos.
Svajonių Lietuva aižėjo trupiniais,
Aukšniais grašiais godžiuose delnuos.*

*Bet dar yra, juk dar yra kam plaka,
Neužgesinta, kalbanti širdis.
Kam vardas jos — malda,
Kur drąsina ir sako:
Nenusimink, tikėk, aš amžina.*

*Svajonių Lietuva, palik vaikams gyventi,
Kad jie pažintų, kokia esi graži.
Ir naują Sąjūdį, kaip nuostabiausią šventę,
Suburtų savo europiniame kely.*

2024-11-09,
Raudondvaris
Eilėraščio ir nuotraukos autorius – Kovo
11-osios Akto signataras, aktyvus Sąjūdžio
dalyvis, technikos mokslų daktaras, poetas ir
fotomenininkas ■

KTU Partnerysčių plėtros projektų vadovė Jogilė Jagelavičiūtė: informacinių technologijų sprendimai turi būti tvaresni (žr. 5–6 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslo tarybos pranešimai

● 1–2 p.

Aktualijos: įžūli afera – bandymas sužlugdyti tarptautinį „Teltonikos“ projektą

● 2 p.

Nauji rinkimai nepadėtų...

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3–4 p.

Nauji Lietuvos mokslininkų tyrimai

● 4–6 p.

Tarptautinis įvertinimas: „Turing College“ laimėjo 2,5 mln. eurų dotaciją

● 6 p.

Mokslo istorijos puslapiai

● 7–8 p.

Sukaktys: pagarba mokslininkų ir visuomenės veikėjų atminimui

● 8–10 p.

Parodos, renginiai, kvietimai

● 10–12 p.

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS PRANEŠIMAI

Lietuvos mokslo taryba kviečia teikti paraiškas stažuotėms NASA

Lietuvos mokslo taryba antrą kartą paskelbė konkursą studentų stažuotėms JAV Nacionalinės aeronautikos ir kosmoso administracijos mokslinių tyrimų centruose. Planuojama finansuoti iki 10 studentų stažuocių 2025-ųjų rugpjūčio–gruodžio mėnesiais. Paraiškas konkursui galima teikti iki š. m. gruodžio 16 dienos. Viena svarbiausių naujovių – paraiškas galės teikti ir užsienyje studijuojantys lietuviai bei studentai doktorantai.

„Vienas svarbiausių strateginių LMT tikslų – investicijos į jaunąją mokslininkų

kartą. Šiais metais, atnaujinus LMT ir NASA bendradarbiavimą, pavasarį skelbėme konkursą Lietuvos studentams dėl galimybės stažuotis NASA mokslinių tyrimų centruose. Jau aišku, jog 2025 metų pavasario stažuotėse dalyvaus 10 LMT pasiūlytų studentų, kurie stažuotes atliks NASA „Ames“ tyrimų centre. Tai didelis pasiekimas visai mokslo bendruomenei, nes šios stažuotės – neabejotinai išskirtinė patirtis įvairių sričių jauniems mokslininkams ir galimybė gambiausiems studentams praplėsti savo žinias ir išbandyti save naujoje aplinkoje“, – pabrėžė LMT pir-

mininkas dr. Gintaras Valinčius.

Stazuocių NASA tikslas – skatinti studentų, studijuojančių gamtos, technologijų, inžinerijos ir matematikos studijų programose (angl. – science, technology, engineering or mathematics - STEM), dalyvavimą tarptautiniuose projektuose, ugdyti jų gebėjimą vykdyti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą kosmoso technologijų srityje. Stažuocių metu atrinkti gambiausi studentai turės galimybę dirbti su konkrečiais tyrimų projektais ir prisidėti prie pažangiausių

■ Nukelta į 2 p.

Lietuvos mokslo taryba kviečia teikti paraiškas stažuotėms NASA

■ Atkelta iš 1 p.

mokslinių tyrimų vykdymo bei kosminių technologijų kūrimo. Stažuotes studentai galės atlikti NASA mokslinių tyrimų centruose, tokiuose kaip „Ames“ tyrimų centras (angl. - NASA Ames Research Center) Kalifornijos Silicio slėnyje, Godardo skrydžių centras (angl. - Goddard Space Flight Center) Me-

rilande, Džonsono kosminis centras (angl. - NASA Johnson Space Center) Hiustone ir kt.

LMT pirmą kartą atveria kelią konkurse dalyvauti visiems Lietuvos pilietybę turintiems bakalauro, magistro ir daktaro laipsnį suteikiančių studijų programų studentams, studijuojantiems tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslo ir studijų institucijose. Dalyvaujantiems konkurse taip pat keliami reikalavimai

puikiai mokėti anglų kalbą, turėti ne žemesnį nei 8 svertinį studijuotų dalykų įvertinimą vidurkį už visą studijų laikotarpį. Būsiami stažuotojai turi domėtis kosmoso tyrinėjimais bei aktyviai dalyvauti mokslinėje veikloje.

Lapkričio 21 d. 10 val. vyks nuotolinis informacinis renginys pareiškėjams, kurio metu bus pristatytos kvietimo sąlygos ir dažniausiai užduodami klausimai.

Lietuva NASA studentų tarptautinių stažuotė programoje dalyvauja nuo 2014 m., kuomet buvo pasirašytas dvišalis susitarimas tarp Lietuvos ir JAV. Šio susitarimu pagrindu 2015–2019 m. stažuotis į NASA buvo išvykę 25 Lietuvos studentai. Lietuva – viena iš 13 valstybių, dalyvaujančių tarptautinėje NASA stažuotė programoje.

Kolegijų mokslo ir meno veiklos vertinimo rezultatai

LMT pirmininkas dr. Gintaras Valinčius

Lietuvos mokslo taryba paskelbė formaliojo kolegijų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) bei meno veiklos vertinimo rezultatus. Šis vertinimas – svarbus kasmetinis etapas kiekvienai kolegijai, nes atsižvelgiant į rezultatus skiriamos valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšos veiklai plėtoti. Kasmet vykdomas vertinimas sudaro galimybę sistemingai peržiūrėti vykdomą veiklą ir pasiekimus. Kolegijos gali kryptingai plėsti ir stiprinti MTEP veiklą ir nuosekliai ruošti 2028 metais vyksiančiam tarptautinių ekspertų atliekamam ekspertiniam taikomųjų MTEP ir meno veiklos vertinimui.

Įvertino daugiau nei tūkstantį darbų

Trys ekspertų komisijos įvertino 17 kolegijų 2023 metais vykdytos MTEP ir meno veiklos rezultatus. Vertinti 2023 m. paskelbti ir vertinimui pateikti mokslo, meno darbai bei tarptautiniai MTEP projektai ir užsakyimų iš ūkio subjektų MTEP, meno sutartys. Šiais metais kolegijos pirmą kartą deklaravo meno darbus, MTEP ir meno projektinę ir užsakomąją veiklą. Kolegijos skatinamos sudaryti užsakomosios MTEP ir meno veiklos sutartis su Lietuvos ir užsienio ūkio subjektais bei kitomis Lietuvos mokslo ir studijų institucijomis. Ypač svarbi projektinės veiklos kryptis – dalyvavimas tarptautinėse MTEP programose, kurios atvertė naujas galimybes kolegijų sektoriui.

Šiais metais vertinimui kolegijos pateikė ketvirtadaliu (27 proc.) daugiau mokslo darbų nei pernai – 1188 visų mokslo sričių

LMT diskusija „Mokslų plėtra kolegijose“

mokslo darbus. Iš jų įskaityta 87 proc. įskaitytų darbų didžiausią dalį, kaip ir ankstesniais metais, sudaro socialinių mokslų srities mokslo darbai – 62 proc. (636 darbai), iš jų beveik pusė – vadybos mokslo krypties (299 darbai), mažiau edukologijos (145 darbai), ekonomikos (117 darbų) mokslo krypties. Iš kitų mokslų sričių daugiausia mokslo darbų įskaityta slaugos (80 darbų), transporto inžinerijos (55 darbai) mokslo kryptyse.

Kolegijos šių metų vertinimui pateikė beveik 600 meno darbų, iš kurių kiek daugiau nei pusė (56 proc.) – vaizduojamųjų menų srities meno darbai, kiti – scenos ir ekrano menų kūriniai. Vertinant pagal meno darbų rūšis, net 90 proc. įskaitytų meno darbų sudarė meno kūrinių skelbimas ir atlikimas, 9 proc. – meno renginio kuravimas ar moderavimas ir tik 1 proc. – kitos meno veiklos. Meno darbus pateikė iš viso penkios kolegijos, net 88 proc. jų buvo teiktos Kauno ir Vilniaus kolegijų.

Vertinant kolegijų pateiktas vertinimui vykdomas tarptautinio bendradarbiavimo programas (27 sutartys) bei užsakomąsias MTEP, meno veiklas (160 sutarčių), nustatyta, kad kolegijos 2023 m. pritraukė beveik 2 mln. eurų lėšų vykdydamos veiklą, tačiau tik labai maža jų dalis (18 proc. projektų ir sutarčių, 11 proc. lėšų) įvertinta kaip MTEP ar meno taikomoji veikla pagal vertinimui pateiktus tokią veiklą pagrindžiančius dokumentus. Didžioji dalis įskaitytų lėšų yra iš nedidelių ūkio subjektų MTEP užsakyimų vykdymo. Kaip rodo vertinimui pateikti

duomenys, pusė (57 proc.) kolegijų pritraukė lėšų sudarė tarptautinių programų lėšos.

Užmezgdamos naujus ryšius su užsienio partneriais ar stiprinamos esamą tarptautinį bendradarbiavimą, įsitraukdamos į konsorciumus MTEP ir meno programų vykdymui, mokslinių tyrimų tinklus, kolegijos turi galimybę labiau įveikinti turimus žmogiškuosius išteklius ir infrastruktūrą MTEP ir meno veiklos plėtrai, keisdamos ir vykdomos veiklos profilį.

Kolegijų sektoriui – pokyčių metai

LMT ir Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos (LKDK) diskusijoje, kurios metu pristatyti kolegijų veiklos vertinimo eiga ir rezultatai, LMT pirmininkas dr. Gintaras Valinčius teigė, jog kolegijų sektorius Lietuvoje išgyvena permainingą laikotarpį: „LMT labai rimtai vertina kolegijų sektorių, kaip turintį didelį potencialą: dirbantį su pramonės, paslaugų sektoriaus įmonėmis, ruošiantį talentingus žmones, kuriančius verslus, diegiančius inovacijas, naujas technologijas. Kolegijos neabejotinai prisideda prie Lietuvos regionų plėtros. Neabejoju, jog būdamas sudėtine studijų infrastruktūros dalimi didmiesčiuose ir regionuose, šis sektorius yra pajėgus būti inovacijų kūrėjais, prisidėti prie valstybės ekonomikos stiprinimo, kultūros ir inovacijų lygio augimo.“

LMT pirmininkas priminė, jog vienas iš valstybinių kolegijų tinklo pertvarkos prioritetų – kur kas didesnės lėšos kolegijų

sektoriui, kurios jau skirtos moderniai infrastruktūrai kurti bei mokslinės veiklos kolegijose galimybių plėtrai. Vienas svarbiausių pokyčių, kolegijas priartinančių prie kitų aukštojo mokslo, mokslo ir studijų sistemos narių – kiekybinis ir periodinis kokybinis MTEP, meno veiklos vertinimas, susijęs su baziniu finansavimu mokslo, meno veiklai plėtoti: „Kolegijų veiklos vertinimas kol kas primena ėjimą nepramintais takais. Kolegijos – daug kuo panašios į universitetus, bet išsiskiria unikaliomis ypatybėmis, turi savų lūkesčių, susijusių su jų vertinimu ir gerokai didėjančiu finansavimu mokslinei ir meno veiklai. LMT yra pasirengusi tuos lūkesčius išgirsti, į juos įsiklausyti, bendradarbiauti ir suteikti visą reikalingą ekspertinę pagalbą.“

Kaip kalbėjo LKDK prezidentė, Kauno inžinerijos kolegijos direktorė dr. Lina Girdauskienė, kolegijų sektorius priėmė iššūkį per trumpą laiką sustiprinti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros bei meno veiklą. Šiame kelyje labiausiai norisi aiškumo, skaidrumo, nuoseklumo ir partnerystės, sprendžiant iškilusius klausimus.

Formaliojo vertinimo rezultatai teikiami Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai. Remiantis MTEP ir meno veiklos vertinimo rezultatais, kolegijoms paskirstomas valstybės biudžeto bazinis finansavimas veiklai plėtoti. Vertinimo rezultatus galite rasti čia: <https://lmt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mokslo-kokybe/mokslo-meno-vertinimas/kolegijos/formalusis-mokslo-meno-veiklos-vertinimas/2023-m-2/>

AKTUALIJOS

Nusikalstamas veikimas prieš Lietuvos valstybę!

Dr. Vytautas Sinica: Viena baisiausių naujienų (nors iš tiesų ilgo proceso pabaiga) Lietuvos ekonominiame gyvenime. Didžiausias investicinis projektas, paremtas inovacijomis, mokslu ir aukšta pridėtinė verte, greičiausiai bus nutrauktas, nes nei sostinės, nei valstybės valdžia jam ne tik nepadėjo, bet dar ir kaišiojo pagalius. Gigantiškas „Teltonikos“ projektas, į kurį jau investuota 300 mln., gali būti sužlugdytas nutrauktas, nes... Lietuvoje neįmanoma aprūpinti elektra milijardus BVP generuosiančių objektų. Neįmanoma, žinoma, ne fiziškai. Čia ne žmo-

nių kelionė į Venerą. Neįmanoma – biurokratiškai. Metų metus niekas nenori sudaryti būtinų sąlygų ir panaikinti kliūčių, kad Lietuva ir lietuviškas kapitalas išvystytų projektą, neabejotinai įtraukiantį Lietuvą į pasaulio inovacijų ir aukštųjų technologijų žemėlapi.

Iš Arvydo Paukščio įrašo atrodo, kad jis jau susitaikė su nuostoliais ir nuleido rankas. Bet, sakyčiau, Lietuvai turint naują valdžią, kuri gal nebeplanuoja teikti prioriteto kosmoso programoms, yra proga pabandyti iš naujo. Jeigu Lietuvos žiniasklaidai bent kiek rūpi Lietuvos ekonominė raida ne į pigiu

migrantų darbu pagrįsta, o į aukštą pridėtinę vertę kuriančią valstybę, spaudimas sudaryti visas sąlygas šiam projektui įgyvendinti Lietuvoje turėtų būti milžiniškas.

P. S. Turėkime galvoje, šios istorijos kaina bus ne tik sukurtos arba ne darbo vietos, surinktas ar nesurinktas BVP. Ši istorija užduos toną būsiamiems investuotojams Lietuvoje ir užsienyje. Arba iš jos matysis, kad čia galima ateiti ir kurti tokio lygio projektus, arba matysis, kad Lietuvoje bandant sukurti kažką tiek inovatyvaus ir didelio laukia tik valstybės abejingumas ir nuostoliai. Nemaža dalimi galima

sakyti, kad čia sprendžiasi, ar kaip valstybė peržengsime vidutinių pajamų spąstus.

Almantas Stankūnas: Tai yra politikų ir valdininkų nusikalstamas veikimas prieš Lietuvos valstybę! Rinkėjai politikus jau nubaudė, bet matau nepakankamai. Dabar turėtų nulėkti kokios dešimties valstybės tarnautojų galvos. Tuo tarpu prokurorai turėtų pradėti tyrimą dėl viešojo intereso gynimo. Ir dar visiems politikams reikia nustoti pūsti seimelio intrigų burbulus, skųstis užsieniui ir vykdyti panašią destruktinę veiklą, kol nebus išspręstas šis ir galimai dar keletas panašių reikalų. *Šaltinis: Pozicija.org*

■ Atkelta iš 3 p.

Prezidento atstovas; Dovilė Sagatienė – Lietuvos universitetų rektorių konferencijos atstovė; Ramona Staveckaitė-Notari – LG-GRTC atstovė; Arūnas Streikus – Lietuvos universitetų rektorių konferencijos atstovas (pirmininkas); Antanas Terleckas – Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos atstovas; Algis Vyšniūnas – Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos atstovas – Ignas Zimaitis – Lietuvos universitetų rektorių konferencijos atstovas

Seimas uždraudė Kinijos įmonių prieigą prie didelių saulės ir vėjo jėgainių parkų bei kaupimo įrenginių sistemų. Seimas priėmė Elektros energetikos įstatymo pakeitimą, kuriais uždraudė Kinijos įmonių prieigą prie didesnių nei 100 kW saulės ir vėjo jėgainių parkuose bei kaupimo įrenginiuose. Taip siekiama apsaugoti elektros energetikos sistemą nuo išorinių grėsmių ir

užtikrinti jos patikimą veikimą.

Seimas praplėtė Šiaulių laisvosios ekonominės zonos teritoriją. „Kauno, ar Šiaulių LEZ teritorijos buvo sumažintos, Kauno – 500 hektarų, o Šiaulių – 80 hektarų. Kai įstojome į NATO, buvo sukurta NATO oro policijos misija ir jai buvo perduota dalis Šiaulių LEZ teritorijos. Tiek Kauno, tiek Šiaulių, ar kiti tokie parkai Lietuvoje sėkmingai plečiasi, privilioja Lietuvos ir užsienio investuotojus, steigia naujas darbo vietas, todėl įstatymu numatome, kad ta reikalinga teritorija gali būti rasta ir patikėta LEZ pagal teisėtus lūkesčius ir sudarytas sutartis kitoje Šiaulių apskrities vietoje“, – Seimo kanceliarijos Spaudos biurui sakė pataisų iniciatorius, Ekonomikos komiteto narys Andrius Kupčinskas. Įstatyme įtvirtinta, kad zonos teritorija užims 218 ha (šiuo metu ji užima 132,517 ha).

Kariniai poligonai bus steigiami spar-

LR Seimas - 2024. Seimo kanceliarijos nuotr.

čiau. Seimas nusprendė Tauragės ir Šilalės poligonų įkūrimą ir jų infrastruktūrą bei šių poligonų efektyvų naudojimą užtikrinančią infrastruktūrą ne poligonų teritorijose pripažinti ypatingos svarbos projektu. Naujas teisinis reguliavimas užtikrins skubų poligonų įkūrimą ir jų veiklai reikalingos infrastruktūros sukūrimą. Kaip anksčiau yra minėjęs krašto apsaugos ministras Laurynas

Kasčiūnas, taip siekiama sudaryti galimybes poligono įkūrimo be statybos darbų procedūras sutrumpinti nuo penkerių metų iki šešių mėnesių. Planuojama, kad Tauragės karinis poligonas užims 3 688 ha, o Šilalės – 2 343 ha. Palyginti su pirminiu pasiūlymu, bendrai abiejų poligonų plotai, pasak Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko Arvydo Pociaus, sumažės 969 ha. Krašto apsaugos ministerija informuoja, kad naujuosiuose poligonuose vyks Lietuvos kariuomenės karinės technikos manevravimo ir taktinio judėjimo pratybos. Šie poligonai nebus visiškai uždara karinė teritorija, todėl, kai nevyks mokymai, bus galima juose lankytis, grybauti, uogauti ir poilsiauti. Šaudyklų poligono teritorijoje nebus.

Lietuvos kariuomenei priklauso 6 poligonai – Pabradės, Gaižiūnų, Kazlų Rūdos, Kairių, Rokų ir Pagudonės. Šiuo metu taip pat kuriamas Rūdninkų poligonas. ■

NAUJI TYRIMAI

Vilniaus universiteto mokslininkai atrado naują genų nutildymo mechanizmą

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro tyrėjų komanda atrado unikali būdą, kaip ląstelės gali nutildyti tam tikrus genus, nekirpdamos DNR. Šis novatoriškas tyrimas, vadovaujamas dr. Patricko Pauscho, buvo paskelbtas žurnale „Nature Communications“. Jo naujumas – genų nutildymas, tarsi paspaudžiant „pauzės“ mygtuką tam tikroms genetinėms instrukcijoms ląstelėse.

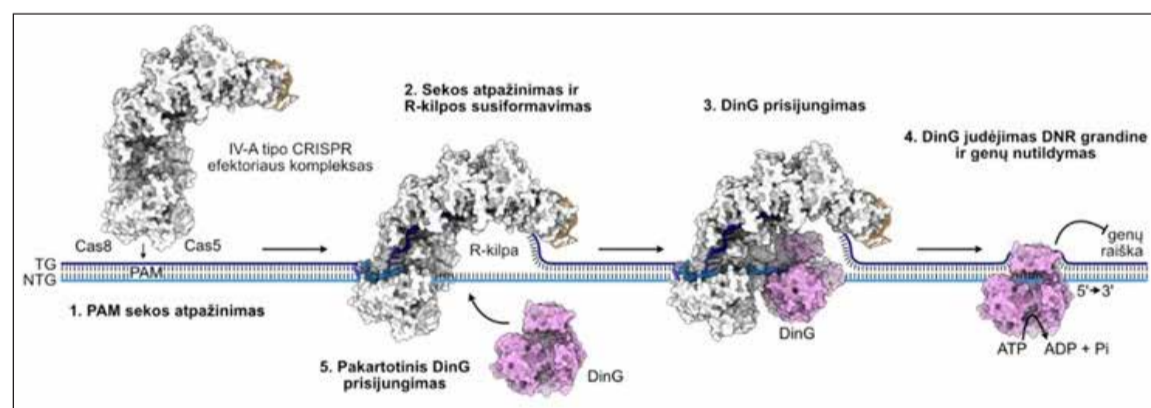
Doktorantė Rimvydė Čepaitė, dr. Aistė Skorupskaitė, studentė Gintarė Žvejytė ir dr. P. Pauschas, dirbdami kartu su tarptautine mokslininkų komanda, atrado specifinę sistemą, gebančią ląstelėje surasti ir nutildyti nepageidaujamą DNR. Ši sistema gali prisidėti, kuriant saugesnius genų modifikavimo metodus, o ateityje padėti gydyti genitinių klaidų sukeltas ligas. „Skirtingai nei gerai žinoma CRISPR genų redagavimo sistema, dažnai apibūdinama kaip „molekulinės žirkelės“, naujai išrasta IV-A tipo CRISPR sistema nekerpa genų. Užuoat tai dariesi, ji naudoja į DNR nukreiptą „efektoriaus“ kompleksą, įdarbinantį fermentą DinG, kuris judėdamas DNR grandine geba subtiliai nutildyti tikslinius genus“, – aiškina dr. P. Pauschas.

Pasak mokslininko, įdomu, kaip ši sistema sugeba atpažinti tikslią DNR vietą, kur ir pradeda veikti: „Sistema naudoja du baltymus (Cas8 ir Cas5), kad surastų labai trumpą sekos motyvą, esantį šalia taikininės

VU tyrėjų komanda. Iš kairės: Rimvydė Čepaitė, dr. Aistė Skorupskaitė, dr. Patrick Pausch, Gintarė Žvejytė. VU nuotr.

DNR sekos. Kai abu baltymai atpažįsta šią trumpą seką, jie atskiria dvi DNR grandines, kad galėtų atlikti taikininės sekos patikrą.“

Galutinis IV-A tipo CRISPR mechanizmo modelis

Šis atradimas leis ateityje redaguoti genomus, nekerpant DNR ir kurti moksliniuose tyrimuose bei biotechnologijose tiksliau veikiančius įrankius. „Unikalūs mūsų sukurtos sistemos gebėjimas pereiti per DNR, nekerpant genų, atveria naujas galimybes pažangioms genų redagavimo technologijoms. Ši nauja metodika gali turėti teigiamą poveikį visuomenei, leisdamas saugiau modifikuoti genus“, – sako dr. P. Pauschas.

Šioje iliustracijoje pavaizduotas galutinis IV-A tipo CRISPR mechanizmo modelis. Iš kairės: 1 žingsnis rodo „efektoriaus“ komplekso, sudaryto iš gidinės RNR ir IV-A tipo baltymų, susidarymą (atvaizduota iš krioEM struktūros) ir kaip šis kompleksas prisijungia prie trumpo motyvo, esančio

šalia tikslinės DNR vietos (PAM). 2 žingsnyje susidaro R-kilpa, kuri signalizuoja, kad rasta taikininės vietos DNR grandinėje. 3 žingsnyje matomas DinG prisijungimas (rožinės spalvos burbulio formos struktūra). 4 žingsnyje DinG greičiausiai juda išilgai DNR, kad nutildytų geną, ir gali pakartoti procesą toliau nutildydamas geną (5 žingsnis). ■

Ko galime tikėtis iš lietuvių kuriamų naujos kartos aukštadažnių jutiklių?

Simonas Bendžius

Šiuolaikiniai kariniai konfliktai tampa vis labiau priklausomi nuo vadinamosios elektroninės karybos, kai mūsų lauke pasitelkiamos tokios technologijos kaip ryšio sistemos, radarai ar navigacija. Kariuomenės nuolat ieško sprendimų, kaip ne tik tobulinti savo elektroniką, bet ir slopinti priešų turimas priemones. Šios srities aktualumą ypač parodė naujaisi ka-

rai Ukrainoje bei Artimuosiuose Rytuose. Netolstančių geopolitinių grėsmių kontekste Lietuvos mokslininkai taip pat svarsto galimybes prisidėti prie valstybės technologinio pasiruošimo. Fizinių ir technologijos mokslų centro Optoelektronikos skyriaus fizikė dr. Dovilė Čibiraitė-Lukenskienė dirba su aukšto dažnio elektromagnetinėmis bangomis, kurios, kaip tikimasi, svariai pasitarnaus mūsų krašto ir sąjungininkų apsaugai.

Įveikti dūmų uždangą

Mokslininkės kuriamos optoelektroninės sistemos veikia terahercų bangų ruože. Šis ruožas įsiterpia tarp aukštadažnės elektronikos ir tolimosios infraraudonos spinduliuotės (fotonikos) ruožų ir apima elektromagnetinių bangų dažnius nuo kelių šimtų gigahercų iki kelių terahercų. „Dėl itin aukšto dažnio (apie 10-12-tame laipsnyje Hz)), šis ruožas laikomas potencialiu kurti bevielį ateities ryšį, kuris duomenų kiekius perduos dar

didėniu greičiu ir pranoks dabartines 5G technologijas. Iššūkių kol kas nemažai, tačiau mokslininkai turi daug vilčių, kad terahercų padės užtikrinti veiksmingą ryšį tarp šaltinių, kurie nebus labai nutolę vienas nuo kito“, – pasakoja pašnekovė.

FTMC inovacijų vadybininkas dr. Karolis Stašys priduria, kad šiuolaikiniame kare naudojama vis daugiau dronų bei robotizuotų sistemų, todėl itin svarbu, kad

Ko galime tikėtis iš lietuvių kuriamų naujos kartos aukštadažnių jutiklių?

■ Atkelta iš 4 p.

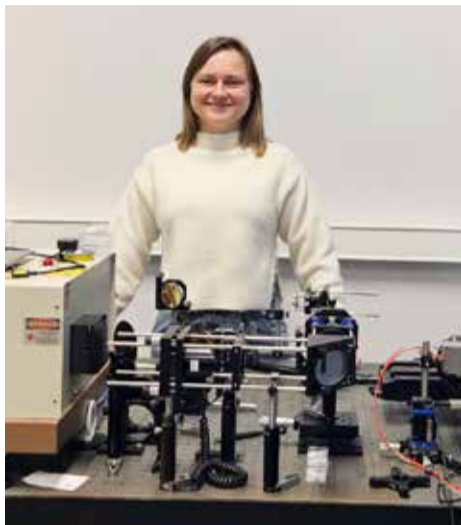
jos viena su kita gebėtų nuolat komunikuoti tarpusavyje ir keistis milžiniškais duomenų kiekiais: „Tradicinės komunikacijos sistemos tokių apkrovų jau nebepakelia, o aukštadažnės sistemos atveria naujus reikiamus ryšio kanalus.“ Tai turint omenyje, FTMC siekia sukurti naujos kartos jutiklius, kurie terahercų bangas panaudotų ne tik civilinėms, bet ir gynybos pramonės reikmėms.

Ši technologija turėtų būti pritaikoma ir spektroskopijoje ekstremalių situacijų atveju. Kalbant tiksliau, itin jautrūs jutikliai leistų identifikuoti kenksmingas chemines medžiagas ir iš anksto informuoti aplinkinius gyventojus. „Pavyzdžiui, jeigu aplinka tampa užteršta tam tikromis dujomis, įdiegus kompaktišką aukštadažnę terahercinę sistemą būtų galima stebėti optinius dujų pėdsakus. Galbūt tai praverstų ne tik mūsų lauke, bet ir leistų kurti išmanesnes ankstyvas perspėjimo sistemas, kurios padėtų apsaugoti civilius nuo cheminio pavojaus ar oro taršos.

Dar viena svarbi terahercų bangų savybė – šią technologiją galima panaudoti esant dūmų ar dulkių uždangai. „Aukštadažnės

Fizinių ir technologijos mokslų centras

Optoelektronikos skyriaus fizikė dr. Dovilė Čibiraitė-Lukenskienė

bangos ilgis yra apie vieną milimetrą. O tokia banga „apeina“ dulkių, dūmų daleles, tad tai leistų užfiksuoti objektus, esančius už uždangos,“ – sako D. Čibiraitė-Lukenskienė. Pasak K. Stašio, išstobulinus šią technologiją, reikėtų siekti, kad naujoji jutiklių sistema tilptų ant kario aprangos ir padėtų jam orientuotis ekstremaliose situacijose.

Mokslas pasiruošęs imtis darbų

Kalbant apie kitas gynybai naudingas mokslines tematikas, pašnekovai teigia, kad nuo plataus masto karo Ukrainoje pradžios per keletą metų žymiai išaugo bendradarbiavimas tarp Lietuvos kariuomenės, verslo ir FTMC. Šis mokslinių tyrimų institutas tapo dviejų organizacijų – Lietuvos gynybos ir sau-

Inovacijų vadybininkas dr. Karolis Stašys

gumo pramonės asociacijos bei Nacionalinės gynybos pramonės asociacijos – nariu, taip pat pradėjo vykdyti bendrus mokslų projektus su kariuomene ir pramone. Tam tikslui dirba FTMC tyrėjai iš įvairių mokslinių skyrių.

„2023 m. vasarą pasirašėme sutartį su Lietuvos kariuomene mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityje. Vykdydami šią sutartį, sukūrėme keletą reikšmingų technologijų, kurios jau perduotos įmonėms tobulinti ir gaminti. Be to, nuo 2022 m. vasario FTMC atsirado net aštuoni tokie trišaliai, į gynybą orientuoti, projektai. Dėl suprantamų priežasčių šių projektų ir jų detalių atskleisti negalime, bet tai susiję su naujos kartos ginkluote, radarų sistemomis ir lazeriniu ryšiu. Žinoma, pamatus šiam įdirbiui paklojome gerokai anksčiau. Dar

2014 m., po Krymo aneksijos, supratome, kad gynybos sritis taps prioritete. Todėl savo Centre pradėjome vystyti gynybos tematiką ir stipriau komunikuoti su kariuomene“, – pasakoja dr. K. Stašys.

Vis dėlto, kaip pastebi dr. D. Čibiraitė-Lukenskienė, bendradarbiavimo tarp kariuomenės, verslo bei mokslo reikia dar glaudesnio, nes vien pramonės pajėgumų jau nebeužtenka: „Mes, mokslininkai, nebūname mūsų lauke ir neturime informacijos, kurią gauna kariuomenė. Todėl dažnai nežinome konkrečių kariuomenės poreikių. Svarbu, kad kariškiai ne tik informuotų pramonę, bet ir palaikytų tolesnę pramonės ir mokslininkų bendradarbiavimą, ieškant sudėtingų sprendimų. Mokslo institucijos turi sukaupusios didelį žinių ir technologijų bagažą, kuris gali būti naudingas tiek kariuomenei, tiek verslui. Yra svarbu žinoti apie aktualias ar numatomas problemas, kad būtų lengviau susitarti, kokioms mokslo kryptims mūsų tyrėjai turėtų suteikti pirmenybę.“

„Kalbant apie krašto apsaugą ir jos poreikius, anksčiau paplitęs požiūris būdavo pirkti tai, kas yra rinkoje. Bet imta suprasti, kad jeigu karinės technologijos jau yra perduodamos, apie jas žino ir priešas. Šitaip dingsta tam tikra potenciali mūsų persvara. Todėl turime ne tik naudotis esama rinka, bet ir sukurti tai, ko dar nėra prekyboje. Šitoks požiūris pokytis buvo vienas didžiausių lūžių Lietuvos kariuomenėje. Tuo labai džiaugiamės ir skatiname vieni kitus judėti pirmyn“, – sako FTMC inovacijų vadybininkas K. Stašys. *Autorius yra Fizinių ir technologijos mokslų centro viešųjų ryšių ir komunikacijos specialistas*

Informacinių technologijų sprendimai turi būti tvaresni

Technologijų industrija susiduria su augančiais tvarumo iššūkiais, pavyzdžiui, dideliu energijos suvartojimu ir elektronikos atliekomis. Jūs spręsti padeda aukštojo mokslo institucijos, bendradarbiaudamos su verslu ir kurdamos naujus, tvaresnius sprendimus. Ši tema vis dažniau aptariama tarptautiniuose renginiuose, skatinančiuose sektorių partnerystę, o tai nutiesia efektyvesnę kelią pokyčių link.

„TeleSoftas“ vyriausiasis technologijų direktorius Nerijus Eimanavičius

Lietuvos technologijų ir aukštojo mokslo lyderių įsitraukimas į didžiausią Baltijos ir Skandinavijos šalių tvarumo renginį rodo, jog Lietuva imasi aktyvių veiksmų, formuojant darnią krašto ateitį. Spalio mėnesį Taline vykęs renginys „Impact Day 2024“ pritraukė daugiau nei 4 tūkst. dalyvių iš Baltijos ir Skandinavijos regionų, tarp kurių skambėjo ir lietuviški vardai. Lietuvą, aptariant aktualius tvarumo ir technologijų

Lietuvos verslo lyderių ir universitetų atstovai tarptautinėje konferencijoje, skirtoje tvarumo tematikai

klausimus, atstovavo „TeleSoftas“, Kauno technologijos ir Mykolo Romerio universitetai (MRU).

Universitetai tiesia kelią į tvarią visuomenę

Nors tvarumo tema šiuolaikinėje Lietu-

Europos Klimato pakto ambasadorė dr. Nomeda Gudalienė

voje linksniuojama vis dažniau, KTU Partnersčių plėtros projektų vadovė Jogilė Jagelavičiūtė atkreipia dėmesį į klaidingą žmonių supratimą apie tvarumą būtent IT srityje: „Konferencija aiškiai parodė, kad šiuo metu visuomenėje vis dar trūksta žinių apie žaliasias technologijas. Daugelis klaidingai mano, kad skaitmenizuoti sprendimai yra savaime tvarūs, bet tai nėra tiesa. Jie gali būti tokie pat taršūs kaip ir kitų verslo sektorių veikla. Todėl universitetai turi šviesti visuomenę šiais klausimais ir prisidėti prie tvaresnių sprendimų kūrimo.“

Universiteto svarbą tvariam visuomenės vystymuisi pabrėžia ir MRU vicerektoriaus patarėja darnios plėtros klausimais, Europos Klimato pakto ambasadorė dr. Nomeda Gudalienė: „Kuriant ateities vi-

„TeleSoftas“ vadovas Šarūnas Putrius

suomenę, didžiulis vaidmuo tenka švietimo sistemai. Būtina ugdyti naująją specialistų kartą, kuri būtų pajėgi įveikti tvarumo keliamus iššūkius. Universitetų ir verslo bendradarbiavimas įgalina mokslininkus ir studentus, būsimus viešojo ir privataus sektoriaus vadovus, ieškoti inovatyvių ir tvarių sprendimų.“

Užpildyti tvarumo spragas IT sektoriuje – būtina

Informacinių technologijų ir komunikacijų sektorius atsakingas už maždaug 1,5–4 proc. visų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų. Nuolat didėjant visuomenės skaitmenizacijai, energijos suvartojimas, susijęs su IT infrastruktūra (pvz.: duomenų centrai,

Informacinių technologijų sprendimai turi būti tvaresni

■ Atkelta iš 5 p.

serveriai, internetas ir pan.), kasmet paauga apie 6 proc. Todėl siekiant tausoti aplinką ir kurti tvaresnį verslą, IT sektorius turi prisitaikyti prie augančių tvarumo standartų. Tai komentuoja ir „TeleSoftas“ vyriausiasis technologijų direktorius Nerijus Eimavičius: „Programinę įrangą reikia mokėti kurti taip, kad jos poveikis aplinkai būtų kuo mažesnis. Optimizuojant kodą, galima sumažinti elektros energijos suvartojimą, perteklinės šilumos išsiskyrimą ir prailginti įrangos tarnavimo laiką“.

Lietuvos verslo indėlis, kuriant tvarius ateities IT sprendimus

Lietuvos IT sektoriaus pažanga ir stiprūs technologijų ekspertai nebestebina, tačiau vieni iš rinkos lyderių siekia žengti dar toliau. Apie tai pasakoja „TeleSoftas“ vadovas Šarūnas Putrius: „Dalyvavimas šiame renginyje parodė, kad ateitis priklauso tvariam verslui, todėl mūsų tikslas – būti ne tik inovacijų, bet ir tvarių sprendimų lyderiais, padedančiais verslui kurti atsakingą ateitį. Siekiame būti patikimu partneriu, kuris sujungia techno-

logijas ir tvarumą tam, kad verslai ne tik augtų, bet ir prisidėtų prie teigiamų pokyčių pasaulyje. „Mes tai jau darome, kurdami tvaresnius sprendimus savo veikloje ir prisidėdami prie ateities specialistų ugdymo universitetuose. Vien pernai skyrėme 2000 eurų dydžio stipendijas KTU studentams, kurie baigiamuosiuose bakalauro ir magistro darbuose nagrinėjo tvarumo temas.“

Įmonė siekia tapti technologiniais partneriais, padedančiais verslui ir aukštajam mokslui prisitaikyti prie augančių tvarumo reikalavimų, keliamų su IT sektoriumi susi-

jusiems verslams ir institucijoms. „Impact Day 2024“ renginys ne tik suteikė platformą svarbioms diskusijoms ir bendradarbiavimui, bet ir galimybę Lietuvai sustiprinti savo vaidmenį Baltijos regiono kelionėje į tvarią ateitį. Bendradarbiaujant Lietuvos universitetų ir verslo lyderiams, Lietuva aktyviai siekia įgalinti būsimus specialistus ir kurti inovatyvius, aplinką tausojančius sprendimus bei tapti šios srities lydere viename regione. *Pranešimą parengė UAB „Berta And“ vadybininkė Erika Mičiulienė.*

TARPTAUTINIS ĮVERTINIMAS

Švietimo startuolis „Turing College“ laimėjo 2,5 mln. eurų dotaciją

Darija Grobova

Lietuvos švietimo technologijų startuolis „Turing College“ Europos inovacijų tarybos (EIC) projekte laimėjo 2,5 mln. eurų dotaciją pažangiems dirbtinio intelekto sprendimams suaugusiųjų mokyme kurti. Lietuviai įveikė daugybę konkurentų iš visos Europos: šiemet iš 969 paraiškas pateikusių įmonių finansavimą gavo tik apie 70. „Ši dotacija reikšminga, nes ji mums leis investuoti į sprendimus, kurie ir palengvins mūsų mentorių darbą, ir pagerins studentų pasiekimus bei patirtį, – teigia Lukas Kaminskis, „Turing College“ įkūrėjas ir vadovas. Visi sutinka, kad dirbtinis intelektas švietimui atneš didelių pozityvių pokyčių, tačiau niekas dar nežino kokių. Mes su komanda jau aštuonerius metus ieškome atsakymo į šį klausimą ir manome, kad jį radome, – bent jau skaitmeninių įgūdžių ugdymo srityje.“

Europos inovacijų taryba yra Europos Sąjungos iniciatyva, skirta remti novatoriškus projektus ir įmones, kurios turi potencialo užkariauti Europos ir pasaulio rinkas. EIC finansuoja ankstyvojo ir augimo etapo startuolius, taip siekdama skatinti technologijų proveržį ir

„Turing College“ koledžo įkūrėjas ir vadovas Lukas Kaminskis

mokslinių tyrimų pritaikymą realiems sprendimams. Dotacija bus skirta dirbtinio intelekto (DI) sprendimams švietimo srityje. „Turing College“ EIC dotacija suteikia galimybę kurti naujus unikalius dirbtinio intelekto sprendimus, kurie padės transformuoti švietimo sritį ir pakelti mokymo kokybę į naują lygį. Įmonė siekia dar labiau įtraukti studentus į mokymo procesą ir pasiūlyti inovacijų, kurios iš esmės pakeistų mokymosi patirtį.

„Dirbtinis intelektas bent kol kas tikrai nepakeis ekspertų, kuriančių mokymo turinį. Tačiau su DI pagalba šį turinį bus galima ir sukurti, ir pateikti daug efektyviau, jį pritaikant prie kiekvieno studento individualių poreikių,“ – dalinasi „Turing College“ edukacijos vadovas Giedrius Žebrauskas. Pasak G. Žebrausko, mokymasis yra socialinė veikla, kurios kokybei reikalingas bendravimas su žmonėmis. Dirbtinis intelektas šį bendravimą gali paskatinti ir palengvinti – pavyzdžiui, tinkamu metu rekomenduojant tam tikrą temą aptarti su konkrečiu mentoriumi arba bendramokslui bei patariant, kaip iš

Koledžo edukacijos vadovas Giedrius Žebrauskas

diskusijų gauti daugiausiai naudos. Dirbtinis intelektas padės geriau stebėti studentų pažangą, parinkti individualią mokymo programą ir rasti tinkamus darbo pasiūlymus programų absolventams

Vienas didžiausių visuose mokymuose kylančių iššūkių yra nuolatinis kiekvieno studento pažangos stebėjimas ir atitinkamas individualus mokymo adaptavimas. „Turing College“ kuriama DI sistema gebėtų įvertinti besimokančiųjų įgūdžius remdamasi įvairiais mokymo sistemos elementais: projektų vertinimais, individualių peržiūrų metu ekspertų pasidalintais komentarais, diskusijomis su DI įrankiais ir testų sprendimais. Mokymosi eigoje ši sistema nuolat analizuos, kurias temas studentai supranta bei kiek pasikliauna naujomis žiniomis.

Remdamasi šia gebėjimų vertinimo sistema, „Turing College“ platforma mokymo programą galėtų individualiai pritaikyti kiekvienam studentui pagal jo pasiekimus ir įgūdžių spragas. Pasielkdama didelės apimties kalbos modelius (*angl. – large language models, LLM*)

bei kitas technologijas, sistema tinkamu metu parinktų temas, kurios besimokančiam tuo metu atneš daugiausiai naudos, atsižvelgiant net į jo asmeninį mokymosi stilių.

Dar viena sistema bus skirta padėti „Turing College“ studentams bei absolventams susirasti darbo pasiūlymus, pritaikytus jų įgūdžiams. Kol kas kiekvieno kandidato kompetencijos tikrinamos atskirai, o su šia sistema tai būtų galima atlikti greičiau ir lengviau, leidžiant darbdaviams rasti būtent tokių įgūdžių turinčius specialistus, kokių jiems reikia.

„Dirbtinio intelekto naudojimas švietime turi begales dar neištyrų galimybių, todėl itin džiaugiamės, jog EIC projektas mums leis jas aktyviai tyrinėti. Neabejojame, jog tai prisidės prie dar veiksmingesnių ir įdomesnių mūsų mokymų,“ – apibendrina G. Žebrauskas.

Apie „Turing College“

„Turing College“ yra internetinė technologijų mokykla, pritaikanti dirbtinį intelektą (DI) ir edukacijos inovacijas, kurios užtikrina patogų mokymą net labai užsiėmusiems profesionalams. „Turing College“ siūlo dirbtinio intelekto, duomenų mokslo ir analitikos bei rinkodaros ir analitikos mokymus. Mokykla ugdo darbo rinkos poreikius atitinkančius specialistus bei padeda įmonėms tiek tobulinti darbuotojų kompetencijas, tiek rasti naujus talentingus darbuotojus, kurie dar tik žengia į rinką. *Autorė yra koledžo Viešųjų ryšių specialistė*

ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI - MOKSLININKAMS

Žemės ūkio ministerija kviečia mokslinius tyrimus vykdančias Lietuvos institucijas teikti paraiškas ir burtis į tarptautinius konsorciumus, nagrinėjančius maisto sistemas. **Lapkričio 21 d. vyks informacinis seminaras paraiškų rengėjams.** ŽŪM, kaip tarptautinius mokslinius tyrimus finansuojanti institucija, šiemet prisijungė prie Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programos „Europos horizontas“ partnerystės „Naujo maisto sistemų“ (*angl. – Future Foods*), vienijančios 87 partnerius iš 29 šalių. Pirmasis

kvietimas teikti paraiškas paskelbtas lapkričio 6 d. Jame dalyvauja 36 mokslinius tyrimus finansuojančios organizacijos iš 19 šalių, tarp jų ir iš Lietuvos. Mokslininkai kviečiami burtis į tarptautinius konsorciumus. Vieną konsorciumą turi sudaryti bent 3 nepriklausomi subjektai, t. y. tinkami pareiškėjai iš kvietime dalyvaujančių ES šalių.

Didžiausia galima Lietuvos pareiškėjo prašoma suma vienam projektui – 120 tūkst. eurų. Pareiškėjai gali teikti paraiškas projektams, kurių temos atitinka šias mokslinių tyrimų sritis:

1 tema: „Tvarios ir atsparios maisto sistemos“;

2 tema: „Nauji maisto produktai – maisto produktų kūrimo, perdirbimo ir tiekimo inovacijų skatinimas perorientuojant paklausą ir pasiūlą“;

3 tema: „Tvaraus maisto pasirinkimo skatinimas – palankios aplinkos kūrimas ir mitybos pokyčių skatinimas“.

Trumposios projektų pasiūlymų paraiškos anglų kalba priimamos elektroninėje sistemoje iki 2025 m. sausio 15 d. Atrinktu

projektų galutinės paraiškos bus priimamos iki 2025 m. liepos 9 d.

Naudingos nuorodos: Elektroninė paraiškų teikimo sistema futurefoods.ptj.de;

Teisės aktai, reglamentuojantys tarptautinių mokslinių tyrimų ir taikomios veiklos administravimą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0d116fb09b8b11ee8172b53a675305ab/asr..>

Papildomą informaciją teikia ŽŪM Mokslo, inovacijų ir žinių plėtros skyrius, tel.: +370 5 2391 025.

Mokslininkė netikėtai tapo ūkininke

Prieš penkerius metus Paulina Jonutė, tuomet dirbusi Lietuvos sveikatos mokslų universiteto laboratorijoje su vežinėmis ląstelėmis, Kauno miesto dūzgesį iškeitė į Virkininkų kaimo ramybę. Kartu su

vyru Aivaru jie įsikūrė jo tėvų žemėse – nedideliame ūkyje su 15 karvių, kurį jiems paliko seneliai. Naujas gyvenimo puslapis atvertė ne tik pokyčius, bet ir netikėtas galimybes.

Nors dabar „Jonučių pieno ūkis“ klesti,

iki sėkmės reikėjo nueiti ilgą kelią. „Mūsų veikla prasidėjo nuo vadinamosios pieno krizės. Kadangi mūsų ūkis buvo mažas, pieno supirkimo kainoms kritus, iškilo klausimas – išlikti ar parduoti“, – pasakoja

Paulina. Jie buvo vieni pirmųjų, pradėjusių organizuoti pieno dalinimo akcijas, kai šviežią pieną ūkininkai norintiems dalindavo nemokamai. Sunku patikėti, tačiau ši akcija

■ Nukelta į 7 p.

Mokslininkė netikėtai tapo ūkininke

■ Atkelta iš 6 p.

virto verslu. Dabar ūkyje vos užtenka rankų: gaminami natūralūs sūriai, jogurtai, kefyrai, grietinė ir kiti pieno produktai.

„Žinoma, ribų nėra, visada gali sugalvoti ką nors naujo. Didžiausia motyvacija judėti pirmyn – mūsų klientų, kurie tikrai vertina tiek mūsų darbą, tiek produkciją atsiliepiama“, – šypsosi ambicinga ūkininkė. Kiekvieną produktą gamina Paulina arba jos vyro mama, su didele meile ir rūpesčiu. „Tai sveikatai palankesni pieno produktai. Jie visiškai natūralūs, nes nenaudojame jokių dirbtinių dažiklių, konservantų, tirštiklių ar kitų maisto priedų“, – apie produktų išskirtinumą pasakoja idėjos iniciatorė. Kad pirkėjai gautų šviežius produktus, ji dažnai keliasi dar prieš aušrą, 4 valandą ryto. Pirmiausia melžiamos karvės, o iš gauto pieno sūrinėje iškart gaminami įvairūs produktai, kurie vėliau iškeliauja į ūkininkų turgelius.

Kaip ir daugelis kitų ūkininkų, Jonučių šeima neturi savaitgalių ar laisvų dienų. „Karbė nelauks. Nesvarbu, ar tai šeštadienis, ar sekmadienis, ją reikia pašerti, pamelžti ir apžiūrėti“, – apie ūkio kasdienybę pasakoja Paulina. Tačiau, nepaisant ilgų darbo valandų, ji džiaugiasi gyvenimu ūkyje ir kaime: supančia gamta, privatumu ir erdve, kurios ne visada rasi mieste. Iš miesto privalumų

Paulina Jonutė

pasigesta tik geresnės infrastruktūros jaunoms šeimoms, labiausiai, vaikų darželių jų dvejų metų vaikeliui.

Po visų ūkio darbų ji mėgsta kokybiškai leisti laiką su šeima arba skirti laiko sau, kaip kad panirti į detektyvines knygas. O atsiradus progai, leisti į tolimesnes keliones ir išvykas. Visai neseniai ji pasiryžo netradicinei kelionei: tapo viena iš inovatorių, prisijungusių prie „EIT Food“ organizuojamos ir „AgriFood Lithuania“ koordinuojamos EWA programos, kurios tikslas – paskatinti moterų verslumą agromaiso sektoriuje.

Paulinos mentorius, „Vikeda“ generalinis direktorius Algirdas Augustinas, žavisi jos drąsa, veržlumu ir imlumu: „Paulina yra mokslo žmogus, kuris imliai semiasi žinias ir iškart efektyviai jas pritaiko. Ji atsižvelgia

Jonučių pieno ūkio produkcija: sūriai, pienas

į pasiūlymus, pasirenka reikiamas detales, kad sukurtų bendrą paveikslą.“ Jo teigimu, jos kuriami produktai yra unikalūs ir ne-

nusibodę. Jų nerasi didžiuosiuose prekybos centruose, tačiau žinosi, kas ir kaip juos pagamino: „Ji sugeba užtikrinti trumpą tiekimo grandinę – pati išgauna pieno žaliavą, ją perdirba į produktą, pasirūpina tiekimu į prekybos taškus ir turi sąlytį su vartotoju. Ji gali su juo bendrauti, atsilipti jo poreikius ir suvaldyti visą tiekimo grandinę. Tai svarbu ne tik vartotojui, bet ir Paulinai.“

Apie „EWA“

„EWA“ yra pirmaujančios maisto inovacijų iniciatyvos Europos Sąjungoje programa, skirta paskatinti moterų įsitraukimą į verslo kūrimą bei atskleisti jų potencialą tapti ateitį keičiančių sprendimų inovatorėmis. Projektas šįmet vykdomas 12 Europos valstybių.

Apie „EIT Food“

„EIT FOOD“ – pirmaujanti maisto inovacijų iniciatyva Europos Sąjungoje, siekianti tvaresnės, sveikesnės ir patikimesnės maisto sistemos visame žemyne. Tai – prestižiškiausia tokio tipo organizacija ES, o jos tinklas jungia centrus visame kontinente. Parengė Vėjūnė Rimašiūtė, „AgriFood“ komunikacijos specialistė

MOKSLO ISTORIJOS PUSLAPIAI

Karo vaikas

Doc. dr. Judita Puišio

Tik nedaugelis žmonių nugyvena tokią įdomų ir išskirtinį gyvenimą, kaip staiga 2013 metais miręs labai mylimas Dublino universitetinio koledžo (angl. - *University College Dublin*) eksperimentinės fizikos profesorius emeritas Aleksas Montvila (angl. - *Alex Aleksander Montwill*).

Jis gimė 1935 m. Troškūnuose, buvo vienintelis vaikas garsioje ir garbingoje Lietuvos bajorų Stanislovo ir Jadvygos Montvilų šeimoje. Jo senelis Aleksandras Montvila (1845–1908) buvo garsių Lietuvos geradarių Stanislovo Adomo Montvilos (1841–1916), Vincento Montvilos (1845–1908) ir Juozapo Montvilos (1848–1911) brolis.

Aleksas Montvila augo Troškūnų dvare, tačiau kai jam buvo ketveri, sovietų kariuomenei veržiantis į Troškūnus, jų šeimai teko per pusvalandį susidėti daiktus. Baimė, kad Montvilų šeimą ištiks toks pat likimas, kaip ir dėdės Vladislovo Montvilos (1885–1942), karo išvakarėse suimto ir ištremto į Sibirą, privertė traukti į Vakarų. Sovietų kariams žengiant per tiltą, vaikas, paslėptas šieno vežime, nė necyptelėjo. Aleksas tėvas Stanislovas Montvila (1883–1958) buvo priverstas palikti Lietuvoje visą savo turtą. Pradžioje jie apsistojo Vokietijoje, vėliau Austrijoje, o

1947 metais atvyko į Airiją.

Aleksas Montvila tapo vienu žymiausių fiziku matematiku, bridžo ir šachmatų žaidėju, kokius tik yra mačiusi Airija, ir su pasididžiavimu atstovavo Airijai kiekvienoje iš šių sričių. Viename radijo interviu jis, kalbėdamas su bičiuliu ir žymiu mokslininku daktaru Tony Scott, save apibūdino kaip „karo kūdikį“. Vaikystę jis praleido Vokietijoje, o vėliau gyveno Austrijoje. Vienu metu jam buvo leista lankytis suaugusiųjų mokymo klasėje, kurioje kartu su tėvu mokėsi anglų kalbos. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui jų šeima buvo priskirta prie perkeltųjų asmenų kategorijos. Kadangi A. Montvilos teta Stefanija Montvilaitė-O'Rourke buvo ištekėjusi už vieno iš pabėgusių iš Airijos XVI amžiuje brolių O'Rourke iš Breffni palikuonio Josefo O'Rourke'o, Montvilos 1947 m. galėjo iš perkeltųjų stovyklos išvykti į Airiją. Aleksui tada buvo 12 metų.

Atvykus į Airiją, Alekso tėvas, nemokėdamas anglų kalbos, dirbo sunkius nekvalifikuotus darbus. Kiek vėliau A. Montvilos tėvai įsidarbino slaugytojais pas *Fitzwilliam Place* pediatrą dr. *Lee Wilson*. Aleksas pradėjo lankyti mokyklą *Belvedere College*, tačiau dr. V. Vilsonas įtikino Alekso tėvus leisti Aleksą į Jono Krikštytojo *de la Salle* vienuolio *Christian Brothers* mokyklą *Westland Row*, kurioje galėjo nemokamai mokytis neturtingųjų vaikai, suskirstyti pagal pasiekimus. Mokyklos direktorius buvo taip sužavėtas Alekso matematikos žiniomis, kad naktimis pats mokėsi taikomosios matematikos, kad galėtų jos mokyti talentingąjį mokinį. Pietų metu Aleksas bėgdavo į *Fitzwilliam Place* ir nešdavo kibirus anglių į aplinkinių gyventojų židinius. Šis nešiko darbas, pasak jo, vėliau labai palengvino jo regbio treniruotes.

Prof. Aleksas Montvila

Viename iš kambarių buvo didelis tamsus paveikslas, todėl daktaras L. Vilsonas liepė Aleksui būti atsargiam, kad ant jo nepatektų pelenų. Tik po daugelio metų, kai L. Vilsonas paliko paveikslą jėzuitams, buvo pripažinta, kad tai garsaus italų tapytojo Karavadžo (1571-1610) paveikslas „Kristaus paėmimas“.

Nepaprastai sunkus gyvenimas trijų asmenų Montvilų šeimai palengvėjo, kai A. Montvila laimėjo matematikos stipendiją ir 1953 m. pradėjo studijuoti gamtos mokslus Dublino universitetiniame koledže. 1957 m. jis puikiai baigė gamtos mokslų bakalauro studijas Airijos nacionaliniame universitete (*The National University of Ireland*) ir gavo eksperimentinės fizikos diplomą su pagyrimu. Tada jis prisijungė prie fundamentalųjų dalelių tyrimų grupės ir įstojo į magistrantūrą. 1959 m., įgijęs magistro laipsnį, jis tęsė studijas doktorantūroje, kur jam vadovavo profesorius *Thomas Edwin Nevin* (1906-1986). 1965 m. A. Montvila apgynė filosofijos daktaro (Ph. D) disertaciją. 1978 m. Airijos Nacionalinis universitetas suteikė jam mokslų daktaro laipsnį.

A. Montvila dėstė fiziką universitetiniame kolege Dubline net 40 metų, pradėjęs

1959 m. asistentu. Po metų jam teko vadovauti didelei ir aktyviai tyrimų grupei. Tais pačiais metais jo grupė buvo pakviesta prisijungti prie pirmaujančio Europos mokslininkų kolektyvo, tiriančio hipernuklidų susidarymą ir savybes Brukhave ir CERN. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje A. Montvila tapo vienu pirmųjų Airijos atstovu, dirbančiu CERN (Ženeva, Šveicarija) kaip vizituojantis mokslininkas. Jis buvo pakviestas vadovauti UCD Fundamentalųjų dalelių tyrimų grupei, kuri tapo europinio branduolinių emulsijų masų tyrimo dalimi, vykdė plačius smulkesnius už branduolį dalelių tyrimus.

1976 m. A. Montvila priklausė septynių šalių komandai, kuri pirmoji pastebėjo „žavųjį kvarką“, kuris matomas suskilus atomui. Dvejus metus, išvykęs kurybinių atostogų, kaip vizituojantis profesorius, A. Montvila ne tik skaitė paskaitas Niujorko miesto koledže (*City College of New York*) ir Minesotos universitete Mineapolyje, bet ir vykdė tyrimus burbulinės kameros tyrimų srityje.

1973 m. A. Montvila buvo išrinktas daryti bendradarbiavimą su FERMILAB. Šio

■ Nukelta į 8 p.

Kviečiame į kokybiško maisto konferenciją „Auginame čia, Lietuvoje!“

Lapkričio 21 d. Žemės ūkio ministerijoje vyks kokybiško maisto konferencija „Auginame čia, Lietuvoje!“. Kviečiame registruotis į šį renginį iki lapkričio 20 d. Konferencijoje pranešimus skaitys dietistė Vaida Kurpienė, ūkininkė Justina Kaučikienė, psichologė Ugnė Juodytė ir kiti. ■

Karo vaikas

■ Atkelta iš 7 p.

bendradarbiavimo metu emulsijų, skaitiklių ir kibirkštinių kamerų masyvai turėjo būti paveikti didelės energijos neutrinių pluoštu. Tai buvo pirmasis Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų bendradarbiavimo projektas. Atliktas eksperimentas leido pirmą kartą tiesiogiai stebėti dalelių susidarymą ir skilimą bei vėliau atrasti „žavųjų kvarką“.

Nuo 1972 m. A. Montvila buvo paskirtas etatiniu lektoriumi, 1981 m. docentu ir 1985 m. Eksperimentinės fizikos profesoriumi. Devynerius metus jis, dirbdamas katedros vedėju, išsiskyrė nuostabiai santūriu požiūriu į valdymą sudėtingomis ekonominėmis sąlygomis, aktyviai rėmė įvairių katedros mokslinių tyrimų sričių plėtrą ir džiaugėsi, kad jo vadovavimo metu nuolat didėjo antrosios (magistrantūros) pakopos studentų skaičius. A. Montvila taip pat buvo egzaminų apeliacinio komiteto pirmininku nuo pat jo įkūrimo 1994 m.. Per tą laiką buvo išnagrinėta daugiau kaip tūkstantis apeliacijų. Šias pareigas jis ėjo ir 2000 m. spalio 28 d., išėjęs į pensiją. Jis buvo Fizikos instituto bendradarbis (*Institute of Physics, London*), Airijos karališkosios akademijos Dubline narys.

A. Montvilai labai patiko bendrauti su studentais, o jie savo ruožtu žavėjosi jo išvalgumu, žinių platumu ir gilumu. Beveik du dešimtmečius jis buvo puikus mokslo populiarintojas, įspūdingai pasisakantis ir per radiją, ir per televiziją. Jis, Airijos karališkosios mokslų akademijos narys, buvo ne tik mokslininkas, bet ir mokslo populiarintojas, parengė 150 parengtų radijo laidų plačiajai visuomenei. A. Montvila nuo 1984 iki 1994 m. vedė mokslo laidas plačiajai visuomenei per Airijos trans-

liuotojo RTE radiją. Ypač išsiskyrė ciklai: iš „Nuo graikų iki kvarkų“ (1984/85 m.), „Proto laboratorija“ (1986/87 m.), „Gatvės mokslas“ (1992 m.), „Laiškai iš anapus“ (1993 m.) ir „Suprasti visatą“ (1994 m.). Prieš pat mirtį A. Montvila sudarė visų savo radijo interviu kompaktinį diską ir pradėjo jį dalytis.

Kartu su kolege daktare Ann Breslin išleido dvi knygas: „*Let There be Light* (Tebūnie šviesa)“ (2008 m.) ir „*The Quantum Adventure: Does God Play Dice?*“ (Kvantinis nuotykis: Ar Dievas žaidžia kauliukais (2012).

Jo mokslinis palikimas: knygos (<https://www.alexmontwill.com/c/books/3>); parengtos radijo laidos: (<https://www.alexmontwill.com/c/radio-interviews/2>); moksliniai straipsniai (<https://inspirehep.net/authors/1054005>).

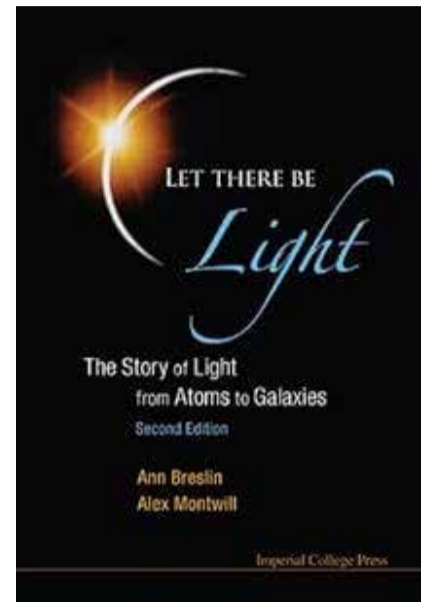
Tačiau sugrįžkime prie kitų A. Montvilos pomėgių. Nuo 1952 m. jis žaidė šachmatais ir atstovavo Airijai šachmatų varžybose, tapo Airijos mokyklų ir Airijos universitetų šachmatų čempionu, Airijos jaunimo iki 20 metų rinktinės kapitonu, tris kartus atstovavo Airijai pasaulio olimpiadoje ir dalyvavo Europos čempionatuose. 1958 m. UCD šachmatų klube jis susipažino su viena geriausių Airijos moterų bridžo žaidėjų – Ann O’Doherty. Ji supažindino Aleksą su bridžu. Jie abu atstovavo Airiją bridžo varžybose. A. Montvila atstovavo Airijai 1982 ir 1984 metų Pasaulio bridžo čempionatuose. Pažintis su Ann O’Doherty buvo lemtinga – Aleksas Montvilas ir Ann O’Doherty susituokė 1966 m, susilaukė penkių vaikų ir penkiolikos vaikaičių. Brangiausias Alekso Montvilo turtas visuomet buvo jo šeima, keturios dukros ir sūnus. Nors namuose jis galėjo diskutuoti apie kvantinę fiziką su

„The Quantum Adventure: Does God Play Dice? (Kvantinis nuotykis: Ar Dievas žaidžia kauliukais, 2012).“

didžiausiais pasaulio mąstytojais, niekada nebuvo laimingesnis, nei žaisdamas su kuriuo nors iš savo 15 vaikaičių.

Susirgęs ankiloziniu sponditu A. Montvila kiekvieną trečiadienį sunkiai sergančią ir priklausytą prie neįgaliojo vežimėlio žmoną veždavo į *Regent Bridge* klubą Vaterlo gatvėje, kad jie galėtų kartu žaisti bridžą. Būdamas profesoriumi, jis ne tik skaitydavo paskaitas, dalyvaudavo susitikimuose, bet ir lankydavo šeimos narius ir giminaičius, išsibarsčiusius po platųjį pasaulį. 2013 m. pradžioje Aleksas Montvila sutelkė visą šeimyną (apie 20 asmenų) kelionei į gimtinę – Lietuvą, tačiau likus trims mėnesiams iki išvajotos kelionės, mirė staiga nuo širdies smūgio 2013 m.

Prof. Alekso Montvilos išleistos knygos: „Let There be Light (Tebūnie šviesa)“ (2008)

balandžio 18 d. Visi norintys atsiveikinti su prof. Aleksu Montvila galėjo tai padaryti jo namuose. Jis palaidotas Dublino *Deans Grange* kapinėse.

A. Montvilos šeimyna, kaip buvo suplanavęs pats Aleksas Montvila, 2013 m. aplankė Vilnių ir Troškūnus. Esu labai dėkinga Alekso Montvilos vaikams – *Paul, Helen, Clare ir Jackie*, padėjusiems pažinti jų tėtį – vieną žymiausių Airijos mokslininkų. *Autorė yra Kauno technologijos universiteto docentė. Straipsnis parengtas pagal:*

1. Irish Independent (<https://www.independent.ie/news/alex-montwill/29260138.html>)

2. <https://notices.irishtimes.com/death/montwill-prof-alex/26069278> ■

KVIETIMAI

Kviečiama teikti kandidatūras Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliui „Tarnaukite Lietuvai“ gauti

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliui „Tarnaukite Lietuvai“ kandidatų vertinimo komisija kviečia teikti kandidatūras dėl Lietuvos Respublikos Seimo apdovanojimo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ (toliau – medalis). Jis skiriamas, siekiant skatinti Lietuvos visuomenę dirbti valstybės labui ir jos gerovei, reikšti ir įgyvendinti pozityvias idėjas, brandinančias visuomenės pilietiškumą, tautinę savimonę ir kultūrinį sąmoningumą. Apdovanojimas medaliu įsteigtas 2011 metais, pagerbiant iš-

kilią Gabrielės Petkevičaitės-Bitės asmenybę. Medaliu siekiama paskatinti Lietuvos šviesuolius už šią visuomeninę veiklą:

- 1) parlamentarizmo tradicijų puoselėjimą, pilietiškumo ir demokratijos skatinimą;
- 2) filantropinę veiklą, ypač jaunų žmonių saviraiškos skatinimą ir rėmimą;
- 3) savanorystės kultūros sklaidą Lietuvoje;
- 4) visuomeniškai aktualią publicistiką, ugdančią tautiškumą ir dvasines vertybes.

Medalis gali būti skiriamas fiziniams ir juridiniams asmenims – Lietuvos Res-

publikos ir užsienio valstybių piliečiams, bendruomenėms, asociacijoms, mokslo, mokymo, kultūros institucijoms ir kitiems asmenims, atitinkantiems apdovanojimo medaliu skyrimo kriterijus. Siūlyti kandidatus apdovanojimo medaliu turi teisę valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, asociacijos, mokslo, mokymo, kultūros įstaigos, piliečių bendruomenės, labdaros organizacijos ir kiti juridiniai asmenys.

Komisija kviečia iki 2024 m. gruodžio 20 d. pateikti užpildytą kandidato dėl apdovanojimo medaliu anketą, kandidato

gyvenimo aprašymą, išsamų veiklos aprašymą, ne mažiau kaip dvi rekomendacijas dėl kandidato apdovanojimo medaliu, kitą informaciją, pagrindžiančią siūlymą apdovanojimo medaliu.

Prašome teikti kandidatūras šiam apdovanojimui ir siūsti dokumentus adresu: Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliui „Tarnaukite Lietuvai“ kandidatų vertinimo komisijai, Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius, Lietuvos Respublika arba el. paštu priim@lrs.lt. *Komisijos pirmininkas Stasys Kašauskas* ■

SUKAKTYS

Dialektologei Birutei Rokaitėi-Vanagienei būtų sukakę 90 metų

Birutė Rokaitė-Vanagienė (1934 m. lapkričio 9 d. Mosėdyje, Skuodo r. – 2011 m. gruodžio 31 d.) – kalbininkė, įvairių autorių kūrinių redaktorė, „Šiaurės vakarų žemaičių tarmės žodyno“ autorė. B. Vanagienės šaknys – Teizų seniūnijos Barčių kaime. Jos tėvai buvo ūkininkai, turėję 15 ha žemės. Pokario tremtys nepaliko nuošalyje ir jų šeimos, todėl teko slapstyti Panevėžio ir Klaipėdos miestuose. Klaipėdoje ji bai-

Birutė Rokaitė-Vanagienė

gė K. Donelaičio vidurinę mokyklą (1956 m.), 1956–1958 m. mokėsi ir baigė Vilniaus kultūros-švietimo technikumą. 1960–1965 m. studijavo Vilniaus universitete lietuvių kalbą ir literatūrą. Įgijusi aukštojo mokslo diplomą, dirbo Lazdijų rajono bibliotekos vedėja, vėliau – 1964–1966 m. Kultūros skyriaus vedėja, 1967–1969 m. Lazdijų vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja, 1969–1980 m. direktore, 1980–1990 m.

šios mokyklos mokytoja. 1990–1992 m. B. Vanagienė išrenkama rajono savivaldybės tarybos pirmininko pavaduotoja. Nuo 1992 m. – Lazdijų Kultūros, švietimo ir istorijos muziejaus vadovė.

B. Vanagienė yra viena iš autorių, dalyvavusių ruošiant chrestomatiją „Lietuvių kalbos tarmės“ (1970 m.), bei „Lietuvių kalbos atlasą“. B. Vanagienė yra labai svarbių dialektologijos ■ Nukelta į 9 p.

Dialektologei Birutei Rokaitei-Vanagienei būtų sukakę 90 metų

■ Atkelta iš 8 p.

darbų bendraautorė. Ji prisidėjo prie pirmosios lietuvių tarmių chrestomatijos „Lietuvių kalbos tarmės“ (1970), „Lietuvių kalbos atlaso“ (I t. – 1977, II t. – 1982, III t. – 1991) rengimo. Iš pastarajame leidinyje publikuotų žemėlapių beveik penktadalį sudarė B. Vanagienė, kuri buvo ir viena pagrindinių šio veikalų medžiagos rinkėjų. 1994 m. už „Lietuvių kalbos atlasą“ jo sudarytojams buvo paskirta Lietuvos mokslo premija.

Be įvairių straipsnių iš dialektologijos ir leksikos srities dar viena reikšminga B. Vanagienės mokslinė veikla – žemaičių rašytojų ir kultūros veikėjų raštų spaudai rengimas. Paruošti Motiejaus Valančiaus „Raštai“ (1972, 2 tomai), Simono Daukanto „Raštai“ (1976, 2 tomai), jo „Istorija žemaitiška“ (1995, 2 tomai), rengtas daugiatomis Valančiaus „Raštų“ (2001-2011, 4 tomai) leidimas. Daug šių tekstų pateko ir į chrestomatijas, ir į mokyklų vadovėlius. B. Vanagienė taip pat parengė

spaudai Ignaco Chodzko, Juozapo Silvestro Dovydaičio, Petro Gomalevskio, Vinco Pietario, Antano Tatarės tekstus, prisidėjo prie foto-grafuotinio Kajetono Nezabitauskio elementoriaus „Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos“ (1996) spaudai rengimo.

Gyvenimo darbu galima pavadinti „Šiaurės vakarų žemaičių tarmės žodyną: Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos“ (I t. – 2014, II t. – 2015),

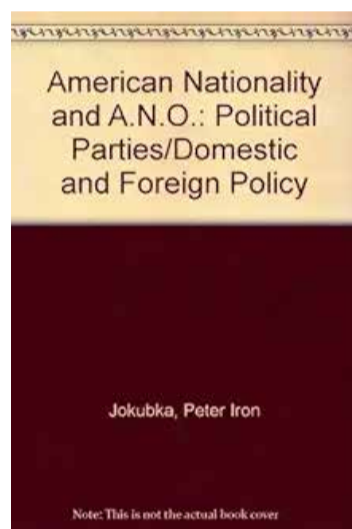
kuriam medžiaga rinkta ir kuris rašytas pusšimtį metų. Ekspedicijos, organizuotos tarminiams duomenis šiam žodynui rinkti, paliko gražių prisiminimų ir išpūdžių ne vienam jų dalyviui. 2021 metais jai paskirtas aukščiausias Lietuvos savivaldybių asociacijos apdovanojimas – ženklas „Aukštinės krivulės riteris“. Birutei Vanagienei Lazdijų rajono garbės piliečio vardas suteiktas 2002 m. spalio 12 d. Lazdijų rajono savivaldybės tarybos sprendimu. ■

Dr. Petras Jokubka (1914 02 04 – 2015 10 23) 101-osios gimimo metinės

Dr. Petras Jokubka (Juronis, Peter Iron Jokubka – lietuvių išeivijos atstovas, mokslininkas teisininkas, politologas, literatas, visuomenininkas, mecenatas. Gimė 1914 m., vasario 4 d., Nemeirių kaime (dabar - Anykščių r.) pradžios mokyklą. 1933 m. baigė 5 klases Panevėžio gimnazijoje, 1933–1937 m. baigė Kauno jėzuitų gimnaziją.

Pašauktas į tarnybą Lietuvos kariuomenėje, 1937–1938 m. P. Jokubka mokėsi Karo mokykloje Kaune, 1938 m. rugsėjo 27 d. ją baigė su XIII aspirantų laida, jam buvo suteiktas artilerijos atsargos jaunesniojo leitenanto karinis laipsnis ir jis iškart buvo išleistas į artilerijos karininkų atsargą. 1938 m. rudenį jis pradėjo studijuoti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto Teisių skyriuje. 1939 m. fakultetą perkėlus į Vilnių, ten tęsė studijas ir 1942 m. jas baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultete, įgijo teisininko išsilavinimą. Priartėjęs karo frontui, 1944 m. vasarą pasitraukė į Vokietiją. Miunsterio universitete (vok. *Münster, Westfälische Wilhelms-Universität*) jis gilino teisės mokslų žinias. 1949 m. įgijo teisės daktaro mokslinį laipsnį. Tais pačiais metais persikėlė į JAV, kur nuo to laiko buvo žinomas kaip Peter Iron Jokubka, ilgą laiką gyveno Čikagoje (Iliojaus valstija). Negaudamas tarnybos pagal išsilavinimą, vertėsi įvairiais darbais, 1952–1958 m. dirbo neperiodinio lietuvių teisininkų laikraščio „Teisininkų žinios“ redakcijoje.

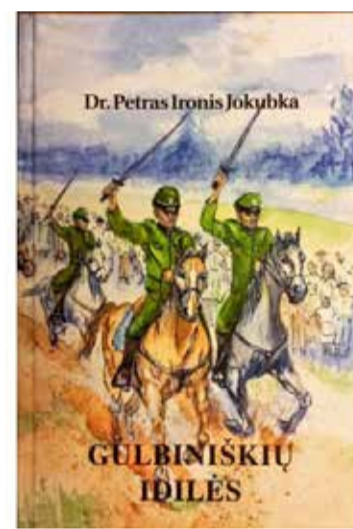
1960 m. su kitais lietuvišiais išeiviais P. Jokubka atkūrė Lietuvių demokratų lygą ir kurį laiką buvo jos pirmininkas. Jo iniciatyva

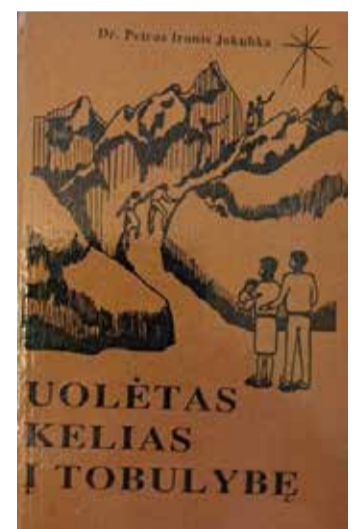
Monografija "American Nationality and A.N.O."

Dr. Petras Ironis Jokubka. Lietuva brangi. Eilėraščių rinktinė

Dr. Petras Ironis Jokubka. Gulbiniškių idilės

Dr. Petras Ironis Jokubka. Uolėtas kelias į tobulybę

buvo įkurta Amerikos tautinė organizacija (angl. - *American National Organisation, A.N.O.*). Nuo 1988 m. P. Jokubka buvo šios organizacijos pirmininkas. Jis priklausė Lietuvių teisininkų draugijai, 1970 m. buvo išrinktas jos Čikagos skyriaus pirmininku. P. Jokubka taip pat buvo Lietuvių krikščionių demokratų sąjungos narys, 1989–1992 m. – Čikagos skyriaus pirmininkas, buvo Krikščionių demokratų fondo, taip pat leidinių „Apžvalga“ ir „Tėvynės sargas“ bei keliolikos Amerikos lietuvių visuomeninių organizacijų, tarp jų ir Tautos fondo rėmėjas. 1993 m. jis buvo išrinktas Amerikos Lietuvių tarybos Čikagos skyriaus sekretoriumi. 2006 m. P.

Jokubka buvo išrinktas Lietuvos ateitininkų fondo Garbės pirmininku.

P. Jokubka parengė ir išleido trijų tomų monografiją anglų kalba „Amerikos tautybė ir Amerikos tautinė organizacija“ („American Nationality and A.N.O.“, 1989 m., antrasis leidimas – 1994 m.). Joje išdėstyti partijų kūrimo principai, valstybės valdymo formos, įstatymų leidyba ir vykdomųjų organų bei teismų funkcijos, analizuojama A.N.O. veikla. P. Jokubka pat parašė ir Lietuvoje išleido apysaką „Uolėtas kelias į tobulybę“ (1993), kurioje nagrinėjamos visuomenės ir žmogaus moralinio tobulėjimo problemos, memuarinę apybraižą „Gulbiniškių

idilės“ (1999) skirtą 1918-1920 m. Nepriklausomybės karo Lietuvoje savanoriams. poezijos rinkinį „Lietuva brangi...“ (2009). Jis paskelbė straipsnių visuomeniniais ir politiniais klausimais, knygų recenzijų. P. Jokubka parengė spaudai knygą „Klaidos, kurių galima buvo išvengti“, kurioje analizuoja XX a. Lietuvos istorijos vingius, bet jos neišleido pamatęs, kad nėra šia, nors ir labai aktualia besidominčių.

Senatvę P. Jokubka praleido St. Petersburg Beach, (Floridos valstija), kur sulaukė savo 100-mečio. Mirė 2015 m. spalio 23 d. *Parengta pagal: Anykštėnų biografijų žinynas – Pasaulio anykštėnų bendrija* ■

VDU prof. kun. J. Jūraičio pagerbimas Šveicarijoje

Dr. Raimundas Kaminskas

Spalio 27 d. Šveicarijoje, Valė kantone, Gluringeno bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios už VDU prof. kun. Joną Jūraitį (1926-2010), žuvusius ir mirusius Lietuvos politinius kalinius bei tremtinius, mirusius Šveicarijos lietuvių bendruomenės narius, XXVII knygos mėgėjų draugijos, LUMA narius ir kt. Šv. Mišias aukojo Kauno arkivyskupas metropolitas dr. Kęstutis Kėvalas kartu su Kauno kunigų seminarijos rektoriumi kun. Liutauru Vilėniškiu, Kauno šv. Antano Paduviečio bažnyčios klebonu kun. teol. lic. Evaldu Vitulskiu ir kun. Ramučiu Janšausku.

Po šv. Mišių buvo aplankytas prof. kun. J. Jūraičio kapas kapinaitėse prie Gluringeno bažnyčios. VDU prof. kun. J. Jūraičio pagerbimo ceremonijoje dalyvavo LR ambasado-

VDU prof. kun. J. Jūraitis

rius Šveicarijos Konfederacijoje Darius Jonas Semaška, Kauno arkivyskupas metropolitas dr. Kęstutis Kėvalas su kunigais iš Kauno, Šveicarijos lietuvių bendruomenės, XXVII knygos mėgėjų draugijos, LUMA ir LPKTS atstovai bei buvę prof. kun. J. Jūraičio studentai iš VDU.

Jonas Jūraitis gimė 1926 m. gegužės 12 d. ūkininkų Uršulės Arminaitės-Jūraitienės ir Antano Jūraičio šeimoje Boblaukio kaime (anuomet – Alvito valsčiuje). Mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje, kurią baigęs pasirinko kunigo kelią ir įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. 1944 m. liepos 19 d. tėvo paskatintas paliko Lietuvą.

Vakaruose atsidūręs klierikas teologijos ir filosofijos studijas tęsė Vokietijoje, o 1945 m. rudenį kartu su dvidešimčia mokslo draugų išvyko studijuoti į Romą. Apsigyęs filosofijos licenciatą 1950 m. spalio 10 d. Jonas Jūraitis

buvo išventintas į kunigus ir 1951 m. pradėjo sielovados darbą Šveicarijoje bei tęsė studijas Romos Grigaliaus universitete, kur apgynė teologijos mokslų daktaro disertaciją. Nuo 1951 m. – Šveicarijos lietuvių bendruomenės kapelionas. 1957–1970 m. teologijos ir filosofijos profesorius Siono (Valė kantonas, Šveicarija) kunigų seminarijoje, 1962–1991 m. – Mokytojų seminarijoje ir Valstybinėje gimnazijoje Brige (Valė kantonas).

1992–2002 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto kviestinis profesorius; buvo išrinktas universiteto Senato nariu, Katalikų teologijos fakulteto Tarybos nariu ir fakulteto Doktorantūros komiteto pirmininku. Kartu dėstė ir Vilniaus universitete, Vilniaus, Vilkaviškio bei Kauno kunigų seminarijose.

■ Nukelta | 10 p.

VDU prof. kun. J Jūraičio pagerbimas Šveicarijoje

■ Atkelta iš 9 p.

1998 m. Šveicarijoje jis įkūrė fondą Lietuvos sielovadai (vok. – Seelsorge Litauen) remti. Kaip Šveicarijos lietuvių bendruomenės kapelionas, kun. J. Jūraitis kasmet aukodavo šv. Mišias Vasario 16-osios proga. Gyveno kukliai, buvo asketas, bet labai dosnus ir jautrus. Mėgo paprastus valgius, ypač bulvinius blynus. Kunigas gyveno Valė Kantone, virš Brigo miesto, Termeno kaime. Namas buvo pavadintas Casa Lituana. Namą ir butą pagal testamentą išreikštą valią jis paliko įsteigiamam fondui. Mirė 2010 m. spalio 30 d..

Prof. kun. Jonas Jūraitis už nuopelnus Lietuvai yra apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Riterio kryžiumi. ■

Šveicarijos lietuviai ir svečiai iš Lietuvos pagerbė prof. Jono Jūraičio atminimą. Autoriaus archyvo nuotr.

Įrašas ant prof. Jono Jūraičio kapo Gluringeno kapinaitėse

Pagerbtas Vasario 16-osios Akto signataro Jurgio Šaulio ir jo žmonos atminimas

Spalio 28 d. Šveicarijoje, Lugano mieste vyko XXVII knygos mėgėjų draugijos atstovų ir kitų svečių iš Lietuvos susitikimas su Šveicarijos lietuvių bendruomenės atstovais. Susitikimo metu buvo aplankyta Lugano šv. Jurgio bažnyčia, pagerbtas Lietuvos Nepriklausomybės (Vasario 16-osios) Akto signataro Jurgio Šaulio ir jo žmonos atminimas. Lugano miesto Kastanjolos (Castagnola) kapinėse sukaltėta malda ir sugiedotas Lietuvos himnas, uždegtos žvakutės. Diplomatas, bibliofilas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, filosofijos daktaras Jurgis Šaulys gimė 1879 m. balandžio 15 d. (pagal Julijaus kalendorių 3 d.) Balsėnų kaime (dabar – Klaipėdos r.), Teodoro ir Domicelės Šaulių šeimoje. Jis mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje. Už draudžiamos lietuvių spaudos platinimą buvo pašalintas iš seminarijos. Buvo vienas iš Lietuvos demokratų partijos kūrėjų. Nuo 1900 m. bendradarbiavo lietuvių spaudoje. 1903 m. nelegaliai atvyko į Tilžę redaguoti „Varpa“ ir „Ūkininką“. Nuo 1903 m. (su pertrauka) Berno universitete studijavo ekonomiką; studijuodamas 1904 tęsė redaktoriaus darbą. Bendravo su Jurgiu Lapinu, Marta Zauniūte, Vydūnu (dalyvavo jo vadovaujamuose Giedotojų draugijos renginiuose), Jonu Vanagaičiu. 1912 m. apgynė daktaro disertaciją.

Studijų metais įkūrė Šveicarijos lietuvių studentų draugiją „Sandora“. Po to dirbo Vilniaus žemės ūkio banke. 1914–1915 m. redagavo laikraštį „Lietuvos žinios“. 1916 m. dalyvavo Berno ir Lozanos lietuvių konferencijose, kuriose buvo tariamasi dėl lietuvių tautos savarankiškumo. 1917 m. – Lietuvių konferencijos Vilniuje dalyvis. 1924–1925 m. Klaipėdoje redagavo laikraščius „Klaipėdos žinios“ (1924 m. – „Memel-Zeitung“).

Signataro dr. Jurgio Šaulio ir jo žmonos kapų įrašai. Autoriaus archyvo nuotrauka

1924–1927 m. buvo laikraščio „Lietuvos keleivis“ oficialusis redaktorius.

1917–1918 m. – Lietuvos Tarybos generalinis sekretorius ir vicepirmininkas. 1918–1923 m. – Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje. 1927–1931 m. buvo Lietuvos atstovas prie Šventojo Sosto. 1931–1938 m. – Vokietijoje, 1938–1939 m. – Lenkijoje. J. Šaulys daug prisidėjo prie Klaipėdos krašto išlikimo Lietuvos sudėtyje. Jis ne kartą priekaištavo nacių Vokietijos administracijai dėl kišimosi į Klaipėdos krašto reikalus, dėl lietuvių mažumos teisių suvaržymo Prūsų Lietuvoje. 1938 m. lapkričio 14 d. J. Šaulys informavo LR Vyriausybę apie nacistinės Vokietijos rengiamą aneksuoti Klaipėdos kraštą. 1940 m. liepos 23 d. nusiuntė Šveicarijos ir Vengrijos vyriausybėms notas dėl sovietų aneksijos nepripažinimo ir protestą sovietų okupacinei Lietuvai vyriausybei. 1940 m. liepos 14 d. Sovietų okupacinė Lietuvos administracija atėmė iš jo Lietuvos Respublikos pilietybę ir konfiskavo jo turtą.

Svečiai iš Lietuvos su Šveicarijos lietuvių bendruomenės atstovais Lugano šv. Jurgio bažnyčioje, kurioje lankydavosi dr. Jurgis Šaulys

Antroji J. Šaulio žmona – Mafalda Salvatini buvo garsi operos dainininkė, kilusi iš pietinės Italijos, Neapolio apylinkių. 1908–1932 m. gyveno Berlyne, kur buvo vienu pagrindinių operos teatro sopranų. Koncertavo ir daugelyje kitų Europos miestų, įskaitant ir Rygą. 1932 m. baigusi dainininkės karjerą, ji persikėlė iš Berlyno į Luganą, kur praleido likusį gyvenimą.

Nuo 1938–1939 m. iki mirties Jurgis Šaulys gyveno Lugano miesto Suviljanos rajone, eidamas Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio Šveicarijoje pareigas. Šveicarijos vyriausybei uždarius Lietuvos ambasadą 1946 m., J. Šaulys ir toliau rūpinosi Lietuvos reikalais. Įdomu tai, kad tuo metu nebuvo nei gatvių pavadinimų, nei namų numerių. Laiškai atėdavo „Casa Mafalda“ adresu: namas, kuriame jie gyveno, buvo pavadintas J. Šaulio žmonos Mafalda Salvatini-Šaulys vardu.

J. Šaulys iki pat savo mirties gaudavo korespondenciją, įvairią spaudą, bendravo

su kitais užsienyje likusiais Lietuvos diplomatais bei rezistencijos organizatoriais. Išlikę dokumentai liudija, jog 1948 m. rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais, t. y. likus vos kiek daugiau nei mėnesiui iki J. Šaulio mirties, Lugane lankėsi diplomatai V. Sidzikauskas ir iš Romos atvykęs S. Lozoraitis. Susitikimo metu aptarti pasipriešinimo sovietų okupacijai klausimai. Kalbėta apie santykių tarp išėivijoje susikūrusio VLIK'o ir užsienyje likusio Lietuvos diplomatinio sektoriaus veiklos suderinimą.

Jurgis Šaulys mirė 1948 m. spalio 18 d. ir buvo palaidotas Lugano miesto Kastanjolos kapinėse. Šalia yra jo žmonos (1888–1971) kapas.

Beje, Lietuvos Nepriklausomybės (Vasario 16-osios) Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys nebuvo Jurgio Šaulio giminaitis, tačiau šie bendrapavardžiai daug metų bendravo. ■

RENGINIAI, PARODOS

Paroda signatarui Kazimierui Motiekai atminti

Lapkričio 12 d. Lietuvos laisvės gynėjų galerijoje (Seimo I rūmuose) atverta Seimo kanceliarijos Parlamentarizmo istorinės atminties skyriaus parengta fotografijų paroda, skirta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatui

ir Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojo, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, advokato Kazimiero Motiekos 95-osioms gimimo metinėms paminėti. Dėl reikšmingo indėlio atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę, bendražygių

vertinto Kazimiero darbštumo ir kompetencijos, tvirtos valios ir ryžto, drąsos sakyti tiesą ir konstruktyvaus politinio rezultato siekimo Kazimieras Motieka laikomas viena iš labiausiai nusipelnusių istorinių asmenybių dabartinėje Lietuvoje. Paroda parengta

bendradarbiaujant su Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubu. Paroda bus eksponuojama iki lapkričio 29 d.

Kazimieras Motieka – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto absolventas. 1954–1961

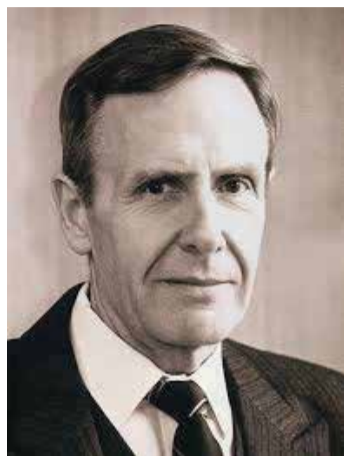
■ Nukelta | 11 p.

Paroda signatarui Kazimierui Motiekai atminti

■ Atkelta iš 10 p.

metais jis dirbo Lietuvos SSR prokuratūroje, 1961–1990 metais – Lietuvos advokatūroje. Išgarsėjo, kai 1961–1962 m. teisme gynė kunigą Bronislovą Burneikį ano meto rezonansinėje byloje dėl Klaipėdos Marijos Taikos karalienės bažnyčios statybų. Už principingą laikyseną tą kartą advokatas K. Motieka buvo pašalintas iš komunistų partijos, neteko darbo.

Atgimimo metais Kazimieras Motieka anksti įsitraukė į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veiklą. 1988 m. birželio 29 d. Vilniaus pirmojoje juridinėje konsultacijoje įkūrė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio teisinę rėmimo grupę, 1988 m. rugsėjo 15 d. tapo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Vilniaus

Signataras Kazimieras Motieka

tarybos nariu. Sąjūdžio Steigiamajame suvažiavime jis išrinktas į Sąjūdžio Seimo tarybą ir buvo vienintelis teisininkas joje. 1989 m. buvo išrinktas į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą ir Sovietų Sąjungos liaudies deputatų suvažiavimą delegatu nuo Lietuvos. 1989 m. gruodžio 22 d. suvažiavime pasakyta drąsi Kazimiero Motiekos kalba, kuria reikalaujama nepriklausomybės Lietuvai, sukrėtė visą suvažiavimą.

1990–1992 m. Kazimieras Motieka atsidėjo profesionalaus politikto, parlamentaro karjerai. 1990 m. vasario 24 d. vykusiuose pirmuosiuose laisvuose ir demokratiniuose rinkimuose į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą K. Motieka buvo išrinktas Raseinių rinkimų apygardoje Nr. 84. 1990 m. kovo 11

d. jis balsavo už Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimą. 1990 m. kovo 11-ąją, būdamas 60 metų amžiaus, jis buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotoju, tapo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nariu. 1993 m. Kazimieras Motieka grįžo prie profesinės veiklos – advokato darbo, įkūrė ir vadovavo privačiai advokatų kontorai. Kazimiero Motiekos profesinė advokato darbo patirtis ir autoritetas tarp kolegų lėmė, kad 1999 m. gegužės 21 d. jis buvo išrinktas Lietuvos advokatų tarybos pirmininku. Šias svarbias pareigas jis ėjo 1999–2002 metais. Nuo 2003 m. – advokatų profesinės bendrijos „Motieka ir Audzevičius“ vyresnysis partneris. ■

Renginys Medicinos bibliotekoje – apie tai, kas yra kuksando

Lapkričio 20 d. 18.00 val. Lietuvos medicinos bibliotekos salėje (Kaštonų g. 7 Vilnius) – vakaras su garsiuoju kuksando mokytoju Jin Mok (Pietų Korėja), gydytoju Daliumi Barkausku bei knygų apie

kuksando autoriumi Algirdu Kumža. Meistras Jin Mok pristatys kuksando vadovėlio lietuvių kalba elektroninę versiją, o Algirdas Kumža – ką tik savo paties įrašytą audioknygą „Kuksando. Nuo Korėjos kalnų“.

Bus atsakyta į visus jūsų klausimus, išgirsite daug naudingų Rytų ir Vakarų medicinos patarimų, kurie padės įveikti stresą, nerimą ir nuovargį. Renginys nemokamas. Būtina registracija: <https://kuksando.lt/produktas/>

vakaras-su-garsiuoju-kuksando-meistru-jin-mok-p-koreja-nemokamas-renginys/. Pranešimą parengė LMB vyr. bibliotekininkė Janina Valančiūtė ■

Filmo „Pietryčių Lietuvos istorijos“ premjera

Lapkričio 5 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje įvyko dokumentinio filmo „Pietryčių Lietuvos krašto istorijos“ (scenarijaus autorius – režisierius Albertas Vidžiūnas, operatorė, montažo režisierė – Agnė Marcinkevičiūtė) premjera ir Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro vyresniosios mokslo darbuotojos ir šio filmo dalyvės dr. Nijolės Tuomienės-Vaišnytės neseniai pasirodžiusios monografijos „Kalba ir tapatybė Pietryčių Lietuvos ir Baltarusijos paribiuose (XX a. II pusė – XXI a. pradžia). I dalis“ sutiktuvės.

Filme pasakojama apie mokyklų lietuvių ugdomąją kalba likimo vingius pietryčių Lietuvoje ir lietuvių etninėse žemėse Baltarusijoje, atskleidžiamas reikšmingas lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ vaidmuo nuo pat 1920 metų iki organizaciją okupacinei Lenkijos valdžiai uždraudus 1938 m. ir vėl nuo 1940 m. sovietams, kai jie nacionalizavo draugijos būstinę Vilniuje, Antakalnio g. 6, kuriame yra dabartinis lietuvių literatūros

Filmo pristatymas: A. Masaitis, N. Tuomėnė, A. Kazėnas, R. Čepaitienė, V. Stravinskienė

ir tautosakos institutas.

Filme naudojamas interviu formatas ne tik leido išsiklausyti į kalbėtojų mintis, bet ir atskleisti jų charizmą, išgirsti jų balso intonacijas, pastebėti gestus, todėl užsimezgė glaudus ryšys su auditorija, įsivyravo ypatinga tikrovės ir tragiškumo atmosfera. Filmo autoriams pavyko giliau įvertinti ne tik faktinius įvykius, bet ir perteikti kalbėtojų asmeninės patirties sukeltą jausmų įtampą, atskleisti filmo dalyvių požiūrį į savo pačių veiklą ir parodyti jų ryžtą, drauge lei-

džiant pajusti ir sopulingus jų išgyvenimus. Tai padėjo išryškinti ne tik mokytojų, mokslininkų asmenybes, bet ir paliudijo kilnius eilinių žmonių įsipareigojimus savo tautai, jos švietimo svarbos suvokimą ir neįsustojančią meilę savajai kultūrai.

Šio filmo sukūrimo sumanytojas verslininkas ir visuomenininkas Mindaugas Vyskupaitis, įtraukė į kūrybinį sukurį talentingus kūrėjus – Agnė Marcinkevičiūtę ir Albertą Vidžiūną. Prie jų prisijungė kiti visuomenininkai, veiklūs ir patriotiški žmo-

Filmo „Pietryčių Lietuvos krašto istorijos“ premjera Mažvydo bibliotekoje. A. Virvičienės nuotr.

nės: Romualdas Abugelis, Povilas Baltinas (įgarsintojas), Jūratė Martinkėnaitė (pradininkė). Tik dėka šių žmonių kūrybinio užsispyrimo ir patriotiškumo šis puikus sumanymas ir buvo įgyvendintas.

Kūrybinį darbą nuolat globojo ir rėmė Lietuvių švietimo draugija „Rytas“, UAB MĖT. Parėmė ir Lietuvos kultūros ministerija. Šaltiniai: Alkas.lt, Pozicija.org ■

Vytauto Gocento tapybos darbų paroda „Klaipėdos kraštas: etiudai, peizažai“

Donatas Čečergis

Paroda skirta Mažosios Lietuvos gyventojų genocido 80-mečiui paminėti. Jos atidarymas įvyko lapkričio 5 d. Seimo lankytojų centre (Gedimino pr. 60, Vilnius).

Parodos autoriaus Vytauto A. Gocento mintys apie kūrybą: „Kūryba yra atgaiva, prasmė, džiaugsmas. Ji skiriama tėvonių kraštui – ten ir Klaipėda, ir visas kraštas. Žinia, yra tėviškės rašytojas (vok. – Heimdichter), yra kraštotyriminkas, o sugretinus vieną su kitu bus ir tėviškės tapytojas...“.

„Turėdamas kiek atokvėpio nuo kasdieninės duonos pelnynosi, mėginu rašyti, tyrinėti ar kurti vaizdus. Jau dešimt metų tenka gyventi naujame bute – kad sumažinčiau

daiktų skaičių sudariau ankstesnių metų tapybos darbų apžvalginę kolekciją „Krašto ir vandenų atspindžiai“, kurioje atrinkti darbai nuo 1971 metų, ir paleidau keliauti į krašto galerijas, bibliotekas. Kiek anksčiau – 2012 m. vasarą Salos etninės kultūros ir turizmo informacijos centro vadovei ir kraštiečiai Birutei Servienei pakvietus į Rusnės tapybos plenerą, kasmet keliau į Rusnę, Pakalnę, Šilutę, Klaipėdą, o praėjusiais – du kartus į Kintus ir Šventąją. Kintus atvėrė Vydūno kultūros centro vadovė ir vyduonietė Rita Tarvydienė, o Šventąją – šeimos draugė Eugenija Žvinienė. Susidarė etiudų kolekcija iš devynerių plenerų „Rusnės, Šilutės, Klaipėdos, Kintų peizažai. 2012–2020“, – teigia parodos autorius.

2016 metais apie parodos autoriaus kūrybą rašė buvusi Juodkrantės mokytoja, seniūnė, Liudviko Rėzos kultūros centro vadovė Aldona K. Balsevičienė: „Klaipėda – autoriaus gimtasis miestas. Uostamiesčiui ir dedikuota dauguma jo darbų. Juose matome siaurą senamiesčio gatvelę, arti vienas prie kito priglundusius namus, pajuntame dvelkiančią senovę, kurią paryškina dabar jau nesutinkamas tose gatvelėse vežimas. Tai ir Klaipėdos baltasis švyturys, visu grožiu iškilęs, šviečiantis, rodantis kelią žvejams. Grakštumu dvelkia jachtos, prisimenamos regatos. Nesvetimi jo teptukai ir žvejai, ramybe, jaukumu alsuojantis žvejų kaimelis Luja (dab. Karaliaučiaus kraštas). Nepamiršamos ir burinės valtytės, kurių stiebuo-

se puikuoja vėtrungės. Beveik visuose jo darbuose tai, kas būdinga Klaipėdos kraštui: vanduo, marios, žuvis, ramus marių ar kanalo krantas, kantrūs meškeriotojai.“ Autorius yra LR Seimo Informacijos ir komunikacijos departamento Lankytojų centro biuro vedėjas ■

NAUJA KNYGA

Nijolė Tuomienė – Vaišnytė. (2023). **Kalba ir tapatybė Pietryčių Lietuvos ir Baltarusijos paribiuose (XX a. II pusė – XXI a. pradžia). I dalis.** Lietuvių kalbos institutas. Vilnius, 260 p. ■

RENGINIAI, PARODOS

Kazio Varnelio namuose-muziejuje – vitražisto Albino Elskaus paroda

„Albinas Elskus buvo šviesos režisūros virtuozas, kultinė asmenybė JAV vitražo pasaulyje, tačiau jis vis dar menkai žinomas Lietuvoje“, – teigia lapkričio 6 dieną Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinyje Kazio Varnelio namuose-muziejuje atidaromos parodos „Albinas Elskus. Dangiškoji šviesa“ kuratorius doc. Žydrūnas Mirinavičius. Ši paroda – pirmoji galimybė Lietuvoje išsamiau susipažinti su išskirtinės asmenybės, atsidavusio pedagogo ir unikalaus vitražisto A. Elskaus kūryba.

Albinas Elskus (1926–2007) – dailininkas vitražistas, tapytojas, eseistas, aistringas buruotojas. Didelę gyvenimo dalį praleidęs išeivijoje JAV, jis tapo legendine figūra ir vienu didžiausių autoritetų vitražo pasaulyje. 2000-aisiais JAV vitražo asociacijos buvo apdovanotas už viso gyvenimo kūrybą, o jo parašytas tapybos ant stiklo vadovas „*The Art of Painting on Glass*“ (liet. „Tapybos ant stiklo menas“) perleistas keletą kartų ir iki šiol laikomas geriausia šio žanro studija. A. Elskaus gyvenimo kelionė buvo panaši į kitų tautiečių, pasitraukusių iš Lietuvos, likimus. Už sunkų darbą, talentą ir atsidavimą menui jam buvo atlyginta sėkme, kolegų pripažinimu, apdovanojimais.

Būsimasis vitražistas gimė 1926 m. Kaune. Tėvas Petras Bielskis-Elskus buvo Lietuvos kariuomenės kapitonas ir su šeima gyveno laikinojoje sostinėje. Dar mokydamasis gimnazijoje A. Elskus piešė ir liejo akvareles. Tuo metu buvo sunku gauti reikiamų medžiagų, tad būsimasis vitražistas piešė ant tapetinio popieriaus. Antrojo pasaulinio karo metais susižavėjęs vitražu, negalėjo jo visapusiškai mokytis. „Nuėjęs į Meno mokyklą Kaune (Kauno taikomiosios ir dekoratyvinės dailės institutas – red. past.), pirmiausia pamačiau anksčiau čia studijavusių mokinių padarytus vitražus. Mokytojas buvo Stasys Užinskas. Tada sau pasakiau, jog vitražai ir yra tai, ką aš darysiu. Vitražai yra man. Tačiau dėl karo tuo metu nebuvo galima gauti spalvoto stiklo nei jokios kitos medžiagos. Visa, ką darėme, buvo ant popieriaus. Ir gana greitai mokykla buvo uždaryta“, – kultūros mecenatei ir dailėtyrininkei Beatričiai Kleizaitei-Vasaris yra pasakojęs A. Elskus.

Artėjant okupacinei SSRS kariuomenei jaunas menininkas pasitraukė į Vokietiją, vėliau – į JAV. Čia pradėjo karjerą didelėse vitražo dirbtuvėse Čikagoje ir Niujorke, ilgainiui įsteigė nepriklausomą vitražo studiją. Per pusę amžiaus trukusią karjerą sukūrė didelės apimties vitražų daugiau nei šimtui JAV ir Kanados šventovių. Perpratęs gotikinių vitražų paslaptis, menininkas užliejo JAV šventoves darniai aranžuojama dangiška šviesa, kurioje biblinės istorijos perteikiamos, derinant klasikinius komponavimo principus su šiuolaikinio abstrakčiojo meno, neorealizmo citatomis, į visumą susiliejama dangaus ir žemės stichijos, emociniai ir racionalūs pradai.

„Albiną Elską kaip menininką JAV vitražo pasaulis nepaprastai vertina, jis – ypatingas dai-

Vitražistas Albinas Elskus

lininkas, žmogus, kuris suformavo tvirtą, savitą tapybos ant stiklo techniką ir metodiką, parašė šios meno rūšies vadovėlį, nuolat vedė kursus ir meistriškumo pamokas JAV, Kanadoje, Japonijoje. Daug šiuolaikinių vitražo dailininkų laiko A. Elską savo mokytoju. Jis – kultinė asmenybė JAV. Ištarus jo vardą, pasigirsta susižavėjimo kupini balsai. O štai Lietuvoje apie šią asmenybę žinome labai mažai. Norėjosi šį iškilų žmogų parodyti ir Lietuvai Pagaliau su savo kūryba jis grįžta į Lietuvą“, – parodos rengimo motyvą įvardija kuratorius.

„Dangiškoji šviesa“

Pirmieji vitražai buvo kuriami gotikinėms bažnyčioms puošti, pakylėti žmogaus sielai iki Dievo pajautos. Ž. Mirinavičius teigia, kad parodos kontekste religinė konotacija nėra būtina, bet atkreipia dėmesį į išskirtinį vitražo meno poveikį žmogiškajai patirčiai. „Vitražas – šviesos menas. Tai skaidrus spalvotas stiklas languose, atsuktas į dangų, šviesą ir saulę. Jis užmiega, kai saulė nusileidžia, ir atgimsta, atgyja, kai ji šviečia. Stebuklinga, kad vitražo langai patys tampa šviesos šaltiniu. Poetiškai kalbant, jis nušviečia žmogaus mintis ir patį žmogų“, – pasakoja parodos kuratorius, kuris ir pats yra vitražistas, tad ir santykis su eksponuojamais kūriniiais – ypatingas. „Vitražistas turi atsakingai elgtis su šviesa – suvokti jos poveikį interjerui, pastatui ir žmogui, esančiam viduje. Tam tikra prasme vitražisto užduotis – režisuoti šviesą. Albinas Elskus – vitražo režisūros virtuozas: komponuodamas spalvas, derindamas kompozicijų dinamiką, grafiką, pasirinkdamas įvairzdžius, jis puikiai suprato šviesos poveikį ir kaip spalvota vitražinė šviesa gali paveikti vidaus interjerą“, – dalijasi mintimis Ž. Mirinavičius.

Kuratorius teigia, kad A. Elskus gebėjo derinti iš pažiūros skirtingus tikslus: gyvybingai ir drąsiai komponuoti, bet kartu gerbti ir interjerą, kad šviesa pernelyg jo neužgožtų, o veikia pildytų ir skaidrintų. „Albinas Elskus gebėjo labai jautriai žvelgti į interjerą ir išgirsti, ko jam reikia: vienur naudojo šviesias, kitur tamsesnes spalvas, pasitaikydavo ir atvejų, kai tapydavo skaidriais, labai šviesiais pigmentais ant šviesaus stiklo“, – teigia parodos kuratorius.

Kameriniai vitražai, eskizai ir vitražisto darbo stalas

Parodoje eksponuojami menininko tapybos darbai, akvarelės, piešiniai. Viena centrinių ašių – kamerinio mastelio menininko vitražo darbai. „Atsivežti didžiųjų A. Elskaus darbų nėra įmanoma, tačiau džiugu, kad galime eksponuoti mažesnius darbus. O

į didžiuosius – jų svorį, mastą, užmojų ir ambicijas – leis pažvelgti 2006 m. Gyčio Lukšo sukurtas dokumentinis filmas „Dieviškoji šviesa“. Autorius pats buvo nuvykęs į JAV, lankėsi A. Elskaus darbo vietoje, filmavo jo kūrinius. Tai – unikalus dokumentas, leidžiantis artimiau prisiliesti tiek prie A. Elskaus kūrybos, tiek prie asmenybės“, – sako Ž. Mirinavičius.

Įsivaizduojant vitražus, prieš akis išskyla didžiuliai kūriniai, puošiantys bažnyčių ar pasaulietinių pastatų langus. Parodoje „Albinas Elskus. Dangiškoji šviesa“ eksponuojami

kamerinio pobūdžio vitražai. Parodos kuratorius Ž. Mirinavičius atskleidžia vitražisto darbo specifiką ir atsako į klausimą, kodėl vitražo kūrėjo kūrybinėje biografijoje apskritai atsiranda kamerinio pobūdžio vitražai. „Vitražisto pagrindinė duona – monumentalūs darbai, bet juk esame dailininkai, norime dalyvauti parodose, tyrinėti ir kultivuoti naujas idėjas ir technikas. Norime tobulėti meistrystės ir amato požiūriu: geriau komponuoti, geriau tapyti, geriau jausti šviesą. Nuolat kuriame nedidelio formato darbus, kurie keliauja ir į parodas, tampa privačių kolekcijų dalimi, atsiranda muziejuose. Kameriniuose darbuose dažnai atsiskleidžia ir noras eksperimentuoti“, – pasakoja parodos kuratorius.

Šviesa – bene svarbiausias vitražo meno elementas. Kūrinys atsiskleidžia, vis kitaip prisipildęs ryto, dienos, vakaro šviesos. Net keičiantis metų laikams kūrinys pasirodo kitoniškai. Panašiai kaip ir monumentalių vitražų atveju, kad atgytų, kameriniai vitražai turi susidurti su natūralia šviesa. „Būtų idealu, jei parodose vitražai būtų eksponuojami ant lango. Juk vitražas – kinetinis menas. Vitražas yra gyvas“, – teigia parodos kuratorius. *Autorė yra Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistė*

**Kvietimas į Lietuvos geologų sąjungos
XXXV suvažiavimą, kuris vyks 2024 m. lapkričio
29 d. Lietuvos nacionalinio muziejaus
Senjo arsenalo konferencijų salėje,
Arsenalo g. 3, Vilnius**

**Dalyvių registracijos pradžia:
12.00 val. Suvažiavimo pradžia: 13.00 val.
Lietuvos geologų sąjungos taryba**

**Ignoto Domeikos draugijos pranešimas
2024 09 12**

Š. m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos valdybos nutarimu, remiantis Ignoto Domeikos atminimo medaliu nuostatų pirmuoju punktu, už nuopelnus mokslui ir kultūrai šiuo medaliu apdovanoti: prof. Juozas Banionis (Vilnius), dr. Jonas Jasaitis (Šiauliai), dr. Ginutis Juozapavičius (Vilnius), dr. Ramūnas Kondra-

tas (Vilnius), dr. Vaida Šeirienė (Vilnius). Apdovanojimai įteikiami Lietuvos geologų sąjungos suvažiavime 2024 m. lapkričio 29 d. Lietuvos nacionalinio muziejaus Senjo arsenalo konferencijų salėje, Arsenalo g. 3, Vilniuje. LIDD valdybos vardu nuoširdžiai sveikiname. *Akad. Algimantas Grigelis*

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygtintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei nei visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169